

Opettajankoulutuksen kehittämishanke

Luovuus on löydettävissä
Kädentaitokurssit

Tiina Kollin
Anneli Suhonen
Ulla Tommila

2008

Kollin, Tiina; Suhonen, Anneli; Tommila, Ulla
Luovuus on löydettävissä
Kädentaitokurssit
31 sivua + 20 liitesivua
Opettajankoulutuksen kehittämishanke
Tampereen ammatillinen opettajakorkeakoulu
Ryhmän opettaja Seppo Janhonen
Lokakuu 2008
Asiasanat luovuus, ohjaus, käsillä tekeminen

TIIVISTELMÄ

Valitsimme kehittämishankkeemme aiheen, luovuus on löydettävissä, koska halusimme kehittää luovuutta opetustyössä, lisätä työssä jaksamista ja samalla parantaa työmahdollisuuksiamme.

Tarkastelimme kehittämishankkeessa luovuutta erilaisissa oppimisympäristöissä: ammatillinen koulutus, vapaa sivistystyö ja työyhteisöt.

Perehdyimme luovaan ongelmanratkaisuprosessiin ja flow-ilmiöön, jonka kokee hetkittäin päästessään luovuuden virtaan.

Käsillä tekemisen kautta on mahdollisuus löytää ja tunnistaa omaa luovuuttaan, tehdä se näkyväksi. Kädentaitokurssit tarjoavat tähän sosiaalisen ympäristön sekä ohjaajan ja vertaisryhmän tuen.

Suunnittelimme niin sanotun kurssitarjottimen omilta ammattialoiltaamme: ruoan valmistus, käsityöt ja kuvataide. Kurssitarjottimelta voidaan valita erilaisia kokonaisuuksia kohderyhmän mukaan toisen asteen opiskelijoille, vapaaseen sivistystyöhön ja työyhteisöille.

Sisällysluettelo

1 LUOVUUS ON JOKAISESSA.....	4
2 LUOVUUS ERI OPPIMISYMPÄRISTÖISSÄ	6
2.1 Elinikäinen oppiminen.....	6
2.2 Vapaa sivistystyö.....	7
2.3 Luovuus ja työyhteisö.....	8
2.4 Luovuus ja ammatillinen koulutus.....	10
4 LUOVUUS JA FLOW	13
5 LUOVUUS JA KÄDENTAITOJEN OHJAAMINEN	15
6 LUOVAN TOIMINNAN KURSSIT	17
6.1 Tiinan voileipä- ja kakkukurssit	17
6.1.1 Tausta	17
6.1.2 Leivän ja kakun historiaa.....	18
6.1.3 Luovaa ruoanvalmistusta.....	20
6.2 Ullan tilkkumaalauskurssi	21
6.2.1 Tausta	21
6.2.2 Käsityö ja askartelu	22
6.2.3 Tilkkutyötekniikan historiaa.....	23
6.2.4 Tilkkumaalaus	24
6.3 Annelin muotokuvakurssit.....	24
6.3.1 Tausta	24
6.3.2 Muotokuvakurssit	25
7 POHDINTA.....	27
LÄHTEET	29

LIITTEET

LIITE 1: Luovan ruoanvalmistuksen esimerkkejä

LIITE 2: Erilaisia voileipiä

LIITE 3: Erilaisia kakkuja

LIITE 4: Tilkkumaalauskurssi

LIITE 5: Muotokuvakurssi, Taulukko 1.

LIITE 6: Muotokuvaesimerkkejä

1 LUOVUUS ON JOKAISESSA

Teimme ensimmäisen näkökulman tuotoksen ryhmässämme aiheesta luovuus opetuksessa. Aihe ei tunnu jättävän meitä rauhaan. Kehittämishankkeessa paneudumme edelleen luovuuteen ja nyt tavoitteenamme on suunnitella kursseja, joilla osallistujat käsillä tehden käytännössä rohkaistuvat etsimään omaa luovuuttaan ja toteuttamaan itseään.

Haluamme parantaa jokaisen omia valmiuksia hyödyntää opettajantaitojaan muuallakin kuin nykyisissä työpaikoissa. Oman jaksamisen ja luovuuden ruokkimisen kannalta meitä myös houkutteli opetussuunnitelmista ja numeroarvioinneista vapaa ja siten rennompi tapa tehdä työtä. Hankkimamme opettajankoulutuksen ja työkokemuksen pohjalta pystymme tarjoamaan kursseja, jotka on toteutettu vahvalla ammattitaidolla, vaikka eivät olisikaan sidottuja opetussuunnitelmiin.

Kurssit eivät ole terapiaa, vaikka tuntuisivatkin terapeuttilta. Luovuusterapioissa jokin taidemuoto toimii ikään kuin kolmantena osapuolena potilaan ja koulutetun terapeutin lisäksi ja antaa keskustelua laajemman mahdollisuuden tunteiden ja teemojen käsittelyyn (Bardy, Haapalainen, Isotalo & Korhonen (toim.) 2007, 174).

Luovan toiminnan kursseja on vaikea sovittaa yleisten oppimis- ja opetuskäsitysten raameihin. Niille on ominaista tietoon kytkeytynyt taito, hiljainen, intuitiivinen ja kokemuksellinen tieto sekä tekemällä ja konstruoimalla oppiminen. Oppija on ennemminkin osallistuja ja opettaja on ohjaaja, piilossa olevien mahdollisuuksien esille houkuttelija. Molemmat edesauttavat jonkin uuden kokonaisuuden syntymistä. Se voi olla esine, tuotos, teos tai yhteyden kokemus.

Taiteellinen ja muu käsillä tekemisen luova toiminta ovat myös oppimisen kannalta hyvin lähellä toisiaan. Tuomikoski (1987, 210) puhuu taiteen omakohtaisesta harrastamisesta keinona ihmisessä olevan kokonaisvaltaisuuden ymmärtämiseksi. Tätä toimintaa harjoittaessaan ihminen tulee tietoiseksi omista hahmotus- ja toimintatavoistaan sekä kyvyistään nähdä ja kuulla. Itse tekemällä oppii näkemään tekoprosessin vaihe vaiheelta ja saa itselleen tekijäntiedon, tunteen aikaansaamisesta ja

itseluottamuksen. Samalla ihminen oppii arvioimaan tuotoksiaan mielensisäistä tavoitettaan vasten ja voi nähdä itsessään olevia kehittämistarpeita sekä mahdollisuuksia.

Pidämme tärkeänä myös kurssien antamaa mahdollisuutta oppia löytämään rentoutta ja vapautta tekemisessä, uuden oppimisessa ja ihmissuhteissa. Luovuuden avulla hyödynnetään ihmisen kykyä kuvitteellisuuden kautta luoda uusia näkökulmia, mahdollisuuksia ja vaihtoehtoja. Ihminen pystyy tuottamaan myös uutta tietoa ja jäsentämään asiat uudelleen luovuuskapasiteettinsa keinoin.

Ammatillisessa koulutuksessa, esimerkiksi sosiaalialalla, kurssit voivat olla ihmishuhtetaitoja syventäviä, toiminnallisia osioita. Joku kädentaidoista kiinnostunut voi oppia hyödyntämään kurssien toimintatapoja tulevassa ammatissaan.

Aloimme ideoida kursseja, jotka liittyvät jokaisen omaan ammattialaan: ruoanvalmistukseen, käsitöihin ja kuvataiteeseen. Kurkseista voi muodostaa itsenäisiä tai näitä aloja yhdistäviä kokonaisuuksia eli kurssitarjottimia, joilta on mahdollista valita sopivia yhdistelmiä vapaamuotoisina tai opetussuunnitelmiin sovitettuina toisen asteen opiskelijoille ja vapaaseen sivistystyöhön tai työyhteisöille. Ne voisivat toimia myös sillanrakentajina kokoamalla yhteen eri ikäkausien tai kulttuurien edustajia.

Työhuone Tuulensuu Oy Kylmäkoskelta on lähdössä yhteistyökumppaniksemme ja toimii markkinointikanavana työelämään. Työhuone Tuulensuu Oy:n järjestämissä työyhteisövalmennuksissa käytetään paljon toiminnallisia menetelmiä. Jonkin verran on kokeiltu myös pientä käsin tekemistä ryhmissä. Tämä on koettu positiivisena ja mielekkäänä ja hyvänä apuna osallistuttamisessa ja ryhmäyttämisessä.

Näiden kokemusten innoittamina aiomme tarjota Työhuone Tuulensuu Oy:n itsetuntemusta ja luovuutta edistävien tuotteiden rinnalle konkreettista ja luovaa käsillä tekemistä. Tämä käytännön osuus on yhdistettävissä erilaisina versioina Työhuone Tuulensuu Oy:n työyhteisövalmennuksiin.

Kurssitarjottimemme tavoitteena on tarjota yrityksille mahdollisuus järjestää työntekijöilleen heitä yhdistäviä kokemuksia ja löytöretki oman ja työyhteisön luovuuden

lähteille yhdessä tehden ja oivaltaen sekä onnistuen. Työyhteisössä pitäisi olla luovaa toimintaan mahdollisuuksia, rakenteita ja aikaa.

Kurssien keston voi räätälöidä puolipäiväkurssista (4h) viikonloppukurssiksi (esim. 15 tuntia: perjantai-ilta 3h, lauantai ja sunnuntai 6h) asti. Kursseja voi toteuttaa arkipäivinä, mutta parhaiten viikonloppuina yhden tai kahden päivän pituisina, koska kursseihin olennaisena kuuluva tekemiseen paneutuminen vaatii aikaa. Viikonloppukurssit alkavat Työhuone Tuulensuu Oy:n itsetuntemuskoulutuksella, jonka jälkeen kurssilaiset voivat jakaantua ryhmiin oman valintansa mukaan. Kurssin anti puretaan lopuksi yhteisesti ja samalla nautitaan voileipä- ja kakkuryhmien herkkuja.

2. LUOVUUS ERI OPPIMISYMPÄRISTÖISSÄ

Kehittämishankkeemme alussa pohdimme luovuuden ja luovan työotteen merkitystä niissä oppimisympäristöissä, joille kurssimme suunnataan.

2.1 *Elinikäinen oppiminen*

Toisen maailmansodan jälkeen teollinen palkkatyö alkoi vallata alaa maa- ja metsätaloudelta ja teknologisen talouden kehityksen kiihtyessä työ- ja talouselämän tarpeet edellyttivät yhä suuremmassa määrin koulutuksen lisäämistä ja koulutusmahdollisuuksien laajentamista. Paineita samaan suuntaan aiheuttivat 1960–1970-luvuilla elinkeinorakenteen muutoksen jatkuminen, muuttoliikkeen voimistuminen, ja hyvinvointiyhteiskunnan kehittäminen sekä tasa-arvon ja demokratisoitumisen vaatimusten lisääntyminen. Unesco aloitti 1960-luvulla keskustelun elinikäisestä oppimisesta painottaen jatkuvaa koulutusta. Suurten muutosten keskellä haettiin ratkaisuja ja vakautta myös aikuiskoulutuksesta niin työssä kuin henkilökohtaisessa ja yhteiskunnallisessakin elämässä. (Sallila 2003, 50, 55, 170–171, 223.)

Voimakas teknistyminen ja kansainvälistyminen 1980–1990-luvuilla edistivät toisaalta myönteistä kehitystä talouden, tuotannon, koulutuksen ja kulttuurin alueilla ja toisaalta kiristivät kilpailua ja toivat yhä laajempia uhkia ja riskitekijöitä. Hyvinvointipalveluja alettiin karsia. Yksilöllinen vastuu hyvinvoinnista korostui työtä tarjoavan

puolen vastuun vähentyessä. Työsuhteiden ja urien ennakoitavuuden tilalle tuli kasvava epävarmuus. Työttömyys lisääntyi ja lyhyet työsuhteet yleistyivät. Alettiin vaatia entistä enemmän laaja-alaisuutta, moniin suuntiin joustamista ja samalla pitkälle menevää erikoistumista. EU julisti vuoden 1996 elinikäisen oppimisen vuodeksi. OECD julkaisi 1996 raportin ”Lifelong Learning for All”, jossa se korosti oppilaitosten ulkopuolista oppimista. Käsite muuttui eri tahojen piirissä elämänlaajuiseksi oppimiseksi (”lifewide learning”). Elinikäinen oppiminen alkoi muuttua riskien hallinnan välineeksi ja laajasti markkinoiduksi ratkaisuksi, jossa työelämän vaatimukset vähensivät ja kavensivat yksilön mahdollisuuksia valita ja suunnitella itse omaa oppimistaan. (Sallila 2003, 152, 157, 163, 220, 222–224.)

Samansuuntainen kehitys yhteiskunnassa ja työelämässä on 2000-luvulla jatkunut ja vakiintunut ja sen vanavedessä elinikäinen oppiminen on asenteissa, vaatimuksissa ja käytännössä levittäytynyt ihmisen koko elämänkaarelle. EU:n komissio laajensi vuonna 2000 antamassaan elinikäistä oppimista koskevassa raportissaan elinikäisen oppimisen kattamaan kaiken elämänkaarella tapahtuvan, toisiaan täydentävän oppimisen. (Sallila 2003, 67, 171–173.)

Elinikäisen ja -laajuisen oppimisen käsitteiden ero on häilyvä ja ensin mainittua käytetään useimmiten molempien yleisnimikkeenä. Elinikäisessä oppimisessa ammatillinen koulutus ja työura korostuvat ja elämänlaajuisessa yleissivistävät ja laaja-alaiset tiedot ja taidot, joita ihminen tarvitsee kokonaispersoonallisuutensa rakentamisessa ja arkipäivän elämässä (Sallila 2003, 66–67).

2.2 Vapaa sivistystyö

Luku- ja kirjoitustaidottomuus oli Suomessa yleistä vielä 1800-luvun puolivälissä, josta lähtien pohjoismainen sivistysliike kehittyi rinnakkain kansallisvaltion, kansanvallan kansanliikkeiden kanssa. Keskeisinä tehtävinä olivat persoonallisuuden kehittäminen ja kansalaiskasvatus. Kansanvalistus-nimike muuttui kansansivistykseksi 1920-luvulla ja vapaaksi sivistystyöksi 1960-luvulla. Vuosisadan lopulla perustettiin kansanvalistusseura, nuorisoseuroja, kansanopistoja ja 1900-luvun alussa työväenopistoja kaupunkeihin ja kansalaisopistoja maaseudulle. (Oulu-opisto 2007.)

Yleissivistävän koulutuksen paraneminen 1960-luvulta lähtien sekä aikuiskoulutuksen painottuminen työelämän tarpeita palvelevaksi heikensivät vapaan sivistystyön asemaa Suomessa. Tilanne muuttui myönteiseen suuntaan vasta vuoden 1999 alussa, jolloin tuli voimaan uusi opetushallinnon laki vapaasta sivistystyöstä, joka sisältää kansalais- ja työväenopistojen, kansanopistojen, järjestösidonnaisten opintokeskusten lisäksi liikunnan koulutuskeskukset ja kesäyliopistot. Samassa yhteydessä (Sallila & Niemelä 1999, 11) sen tehtävä määriteltiin seuraavasti: ”vapaan sivistystyön tarkoituksena on elinikäisen oppimisen periaatteen pohjalta vahvistaa yksilön persoonallisuuden monipuolista kehitystä ja kykyä toimia yhteisöissä kansanvallan, tasa-arvon ja moniarvoisuuden vahvistamiseksi suomalaisessa yhteiskunnassa”. (Sallila & Niemelä 1999, 8, 11, 28.)

Vapaan sivistystyön oppilaitosten ylläpitäjät vastaavat valitsemansa koulutuksen toteutumisesta. Niillä on opetuksen järjestäjänä pedagoginen itsenäisyys päättää oman arvopohjansa ja päämääriensä kannalta sisällöistä, menetelmistä ja osallistujista. Oppilaitokset asettavat itse tarjoamansa koulutuksen tavoitteet ja määrittelevät sisällöt ja vastaavat niiden toteutumisesta. Aikuisiän koulutuskentässä ne sijoittuvat nonformaaliin eli epämuodolliseen, vapaatavoitteiseen ja tutkintoon johtamattomaan koulutukseen. Oppilaitokset tarjoavat yleis- ja ammattisivistyksen ylläpitoa, täydentämistä ja laajentamista, itsetuntemuksen ja ihmissuhdetaitojen kehittämistä, toiminnan tarpeen tyydyttämistä, opiskelua työn vastapainona ja virkistäytymisenä, harrastusta oman kiinnostuksen ja taitojen pohjalta. Yksilön kannalta oleellisia ja luovuutta edistäviä asioita ovat toimintaan osallistumisen vapaus, opiskelun omaehtoisuus, koulutuksen ideologioista vapaa ja yleissivistävä luonne. (Sallila & Niemelä 1999, 26, 38, 48; Silvennoinen & Tulkki, 1998, 44, 46.)

2.3 Luovuus ja työyhteisö

Työyhteisöjen arkea leimaavat monenlaiset tavoitteet, jotka synnyttävät työyhteisön sisäisiä tavoitteita ja myös paineita. Olipa kyse julkisesta - tai yksityisestä sektorista tehokkuuden ja tuottavuuden kasvu sekä tuloksellisuus ovat päämäärinä. Luovuus on edellytys tulokselliselle ja positiiviselle kehitykselle sekä kilpailukyvyille. Mikäli

työyhteisössä ei ole luovuutta, sen olemassaololla ei ole jatkuvuutta, eikä se myöskään voi kehittyä eteenpäin.

Luovuus liittyy työn ilon ja rentouden kokemiseen ja sitä kautta työhyvinvointiin ja työn tuloksellisuuteen. Luovassa työyhteisössä työt tulevat tehdyksi tehokkaasti ja uusilla tavoilla. Luovan työtteen omaksumiseksi työyhteisön on tehtävä tietoisesti töitä luovuuden löytymiseksi ja valintoja kohti luovempia käytänteitä. Tietoinen luovuuden asettaminen tavoitteeksi voi aiheuttaa kuitenkin päinvastaisen tuloksen. Luovuuteen pätee vanha viisaus: ”Ei kukko käskien laula.” Luovuus kasvaa kuin huomaamatta, kun työyhteisöä hiertäviä asioita aletaan pohtia ja parantaa yhteisvoimin. Luovuutta tukee tunne siitä, että työtä voi tehdä itsenäisesti, vapaasti ja paneutuen ilman liian suuria tulospaineita ja että luovaan työtoteeseen kannustetaan ja siitä paljataan.

Turvallinen, hyväksyvä ja toista ja toisen työtä kunnioittava ilmapiiri kasvattaa luovuutta. Kun ihmisten ei tarvitse pelätä ilmaista mielipiteitään tai tulla leimatuksi ja naurunalaisiksi, he uskaltavat heittäytyä vaikeidenkin työhaasteiden kimppuun ja ottaa tietoisia riskejä. Ideoiden kehittely toisten kanssa lisää luovuutta ja synnyttää innovaatioita.

Luovuus edellyttää myös läsnäoloa ja toisten avointa kohtaamista ja kuuntelua. Tämä vaatii aikaa ja aikaa on tietoisesti varattava, sitä ei tule itsekseen. Aikaa luovuudelle on myös itse uskallettava ottaa. Työpäivän aikana luovat tauot ja se, että antaa ajatuksen virrata, ovat tärkeitä. Kiire ja arvostuksen puute eivät tue luovaa työtä.

Maakuntajohtaja Anita Mikkosen mielestä luovuudelle on löydettävä aikaa. Mikkonen toivoo, että ihmiset saisivat työssään onnistumisen elämyksiä: ”Sen jälkeen voidaan odottaa myös tuloksia. Luovuutta ei voi käskää, mutta sen voi houkutella esiin.” (Mikkonen, Keski-Suomen liitto 2006)

Joutilaisuus ja ’luova laiskottelu’ ovat luovuuden ehtoja. Kaikenlainen oman itsensä huolenpito ja luova toiminta tukevat työtä. Luovuudessa on pitkälti kysymys asenteista: antaako tilaa mielikuvitukselle ja rohkeudelle vai haluaako tehdä asioita tutulla ja turvallisella tavalla. Esimiestyön merkitys korostuu luovuuden löytymisessä ja vaalimisessa työyhteisössä.

2.4 Luovuus ja ammatillinen koulutus

Suomeen alkoi syntyä ammattiopetusta 1800-luvulla nopeasti kasvavan teollisuuden ja rakentamisen tarpeisiin. Vuonna 1898 annetussa asetuksessa kunnille tuli velvoite järjestää kaikille kouluikäisille lapsille mahdollisuus koulunkäyntiin. Kansallinen eikirkollinen opetushallinto syntyi vuonna 1869, kun perustettiin koulutoimen ylihallitus. Tähän päättyi myös kirkon valta koulutoimen hallinnossa. (Opetushallitus 2007)

Suomen ensimmäinen ammattikoulu perustettiin Helsinkiin 1899. Tätä ajankohtaa voidaan pitää koulumaisen ammattiopetuksen alkuna, vaikka ammattiopetusta oli jo aiemmin annettukin ensin eurooppalaisen mallin mukaisesti ammattikuntien toimesta ja sitten ns. sunnuntai kouluissa. (Hämeen Ammattikorkeakoulu 2007)

Ammatillisen koulutuksen kasvu ja yliopistokoulutuksen voimakas laajentuminen 1960- ja 1970-luvuilla näkyvät nuorten ikäluokkien korkeassa koulutustasossa. Samanouseva kehitys jatkuu edelleen, erityisesti 1990-luvulla perustetun ammattikorkeakoululaitoksen vaikutuksesta.

Toisen asteen yleissivistävänä oppilaitoksena säilyi lukio, vaikka Suomessa käytiinkin jonkin verran keskustelua yhtenäisestä toisen asteen koulutuksesta 1970-luvulla. Ammatillisen koulutuksen vahva kehittäminen yhtenäisenä koulutusjärjestelmän osana alkoi 1967, jolloin ammatillisen koulutuksen ohjausta ja kehittämistä varten perustettiin Ammattikasvatushallitus. Kaikki ammatilliset tutkinnot rakennettiin kolmivuotisiksi ja korkeakoulukelpoisuuden antaviksi tutkinnoiksi 1990-luvun lopun opetussuunnitelmauudistuksessa. Yliopistosektorin rinnalle on rakennettu 1990-luvulla ammattikorkeakoulujen verkosto, joka antaa korkea-asteen ammatillisesti suuntautunutta koulutusta. Ammattikoulutuksen juuret juontavat ammattikuntalaitokseen, joka hoiti ammattiin valmistamisen vuoteen 1842 asti, jolloin perustettiin "hantwerkki- ja fabriikkikoulut" eli teknilliset reaalikoulut. (Opetushallitus 2007; Hämeen Ammattikorkeakoulu 2007)

Ammatillisessa koulutuksessa opinnot sisältävät sekä teoriaopintoja että käytännön töitä. Tekemällä opitaan hyvin, mutta teorian tietopohja käytännön töille on

välttämätöntä. Koulutukseen tulevat nuoret saattavat ajatella, että heidän ei tarvitse opiskella kotona tai tehdä tehtäviä. Jotta opinnot sujuisivat hyvin ja opiskelija omaksumisi tulevan ammatin tietoja ja taitoja, vaaditaan opiskelijoilta oma-aloitteisuutta ja kiinnostusta alaa kohtaan. Kotitehtäviltä ja kokeisiin lukemiselta ei voi välttyä.

Opetussuunnitelmat eri opintojaksoille sisältävät valtavan määrän opittavia asiasisältöjä. Opettajan tehtävänä on päättää millä tavalla asiat opetetaan. Opettajalle annetaan usein vapaat kädet opetuksen toteutuksen suhteen. Vapaus toteutukseen tuo myös vastuuta ja valtaa. Annettua valtaa opettaja voi käyttää esimerkiksi siihen, että voi valita omasta mielestään tärkeimmät asiat opetukseen ja jättää vähemmän tärkeät asiat vähälle huomiolle tai kokonaan opetuksen ulkopuolelle.

Koulussa arvioidaan opiskelijan suorituksia. Oppilaan tulisi siis onnistua ja osoittaa erinomaisuuttaan eikä hän saisi erehtyä. Juuri tällainen suorituskorostuneisuus on luovuuden kannalta suuri este. Luovan toiminnan olennainen osa on kokeilu: siihen kuuluu epäonnistumisia ja erehdyksistä oppimista. Uusia ajatuksia ja ideoita saisi tulla mahdollisimman paljon. Olisi tärkeää "sietää" ideoiden tulvaa ja ymmärtää, että onnistuminen vaatii paljon kokeiluja ja sitkeyttä. Oppilaalle tulisi antaa aikaa ja vapautta oman luovuuden löytämiseen. Siksi on tärkeää, että opetustilanteissa on joustamisen varaa ja eletään hetkessä. Asioita voidaan opettaa silloin, kun ne tulevat esille. (Kansanen & Uusikylä, 2002, 52; Stähle, Sotarauta & Pöyhönen 2004, 26.)

Ammatillisen opetuksen painopiste tulisi olla opetuksessa ja oppimisessa. Testaaminen, luokittelu sekä arvosteleva ja kriittinen arviointi ovat tehokkaita luovuuden tappajia. Sen sijaan että annetaan arvosanoja ja pisteitä, opettajan tulisi antaa palautetta nimenomaan oppilaan aikaansaannoksista eikä oppilaasta itsestään. Arvioinnin tulisi antaa rakentavaa palautetta opiskelijan tuotosten hyvistä ja huonoista puolista. Arvosanat palkkioina tai rangaistuksina vähentävät yleensä luovuutta ja sisäistä motivaatiota, koska tärkeimmäksi tulee vain palkinnon saaminen. Aineettomat palkkiot, kuten rohkaisu, hymy tai nyökkäys, toimivat parhaiten, ja opiskelija kokee onnistumisen elämyksiä. (Kansanen & Uusikylä, 2002, 51–55; Uusikylä, 2008.)

Luovuutta voidaan tukea kannustamalla ja antamalla onnistumisen elämyksiä oppilaalle. Oppilaan toimintaa ei saa arvostella, vaan häntä tulee rohkaista luovaan

toimintaan (LIITE 1). Luovat, onnistuneet ratkaisut tuovat iloa ja sisältöä opiskeluun. Avoin, mukava ja vuorovaikutteinen ilmapiiri luokassa poistaa jännitystä ja luo turvallisen ilmaston luovuudelle. Luovuus vaatii rohkeutta, koska sen olemukseen sisältyy aina epäonnistumisen riski. Varsinkaan nuoren, ammatillisessa koulutuksessa olevan, ei välttämättä ole helppo tehdä asioita omalla tavallaan, koska epäonnistumisen ja siitä seuraavan pilkan kestäminen voi olla ylivoimaista. Erehdyksen kautta oppimisessa voi opettaja olla esimerkkinä; opettajan ei tarvitse tietää kaikkea ja opettajakin voi erehtyä. (Kansanen & Uusikylä, 2002, 46–52 .)

3 LUOVA PROSESSI

Luova toiminta on luonteeltaan avointa ongelmanratkaisua, jonka kulun voi tiivistystyksi kuvata seuraavasti: taiteilija aikoo maalata taulun, hänen tajuntansa aktivoituu ja sen jälkeen hän valitsee jatkaako käytännön työskentelyyn, jossa sisäinen aikomus lopulta ulkoistuu maalaamalla (Tuomikoski 1987, 159–160, 162).

Ongelmanratkaisu voidaan jakaa suljettuun ja avoimeen prosessiin. Molempiin liittyy kaiken inhimillisen toiminnan epämääräisyyttä, säätelämättömyyttä. Suljetussa prosessissa sitä on vähemmän, koska sen toiminta ja tulos on ennalta hyvinkin pitkälle tiedetty. Esimerkiksi kun käy tankkaamassa auton tai tekee pöydän valmiiden piirustusten mukaan, toimintamalli on etukäteen melko selvä. Avoimessa taas lopputulos ja siihen päätyminen eivät ole selkeästi tai ollenkaan rajattuja eivätkä ennalta määrättyjä, kuten kirjailijalla, joka aikoo tehdä uuden dekkarin. (Tuomikoski 1987, 162–163, 165.)

Jokin sisäinen tai ulkoinen ärsytys tai oma tahto saa aikaan aivojen syvien osien aktivaation. Syntyy hermostoa ja psyykeä vireyttävä psykofyysinen tapahtuma. Se on voimakas tunne, joka käynnistää ajatukset ja mieltä vaivaavan ja ahdistavan, jopa tuskallisen, sisäisen etsinnän, jolla ei vielä ole määrättyä suuntaa. Siihen liittyy kontrolloimatonta, intuitiivista toimintaa, yllättävien tekijöiden ilmaantumista, luomisen tuskaa ja asioiden alitajuista hauduttamista. Taiteellisessa prosessissa aktivaatiotila voi olla hyvinkin pitkä, koska ratkaisua ei ole ennestään olemassa. (Tuomikoski 1987, 130–131, 161–163, 165.)

Jossain vaiheessa aktivaatio kortikaalistuu eli syvien aivo-osien toiminta vireyttää aivokuoren ja aktivaatio voi saada selvän suunnan. Joku idea tai ratkaisu nousee mieleen. Tulee inspiraatio, toisin sanoen syntyy oivallus, joka vie ajatusta eteenpäin ja johtaa käytännön toimintaan. Aktivaatio muuttuu tietoiseksi, kortikaalisten prosessien ohjaamaksi toiminnaksi. Silloin ihminen toimii tietoisesti ja tahdonalaisesti, hän saattaa lihastoiminnallisella työskentelyllä sisäisen aikomuksensa ulkoiseksi. (Tuomikoski 1987, 131, 161–162.)

Avointa prosessia on vaikea stimuloida. Koska sen kulkua ei ole määrätty, ei myöskään ole keinoja vaikuttaa sen nopeuteen tai tehokkuuteen. Tästä syystä luovuutta ei voi opettaa, pakottaa eikä sitä voi lisätä. Prosessiin voi vain suostua ja antaa luovuu-delle tilaa ja mahdollisuuksia ja toivoa, että jotain tapahtuisi. Se on kuin esteiden rai-vaamista tieltä, jotta jokin uusi voisi tulla sitä pitkin. (Tuomikoski 1987, 164.)

Avoimen prosessin tuotokset ovat usein subjektiivisia ja logiikan ulkopuolisia. Niitä ei voi kumota eikä näyttää toteen. Ne vain ovat. Taiteilijan toiminta tähtää jonnekin pidemmälle kuin vain jonkin esineen tai esityksen tuottamiseen ja niiden välityksellä viestin siirtämiseen. Inhimillisen toiminnan sisäinen tarkoitus ei kuitenkaan ole lop-puun asti selitettävissä, se jää aina avoimeksi. Ilman tajunnan sisäistä ainesta inhimil-listä toimintaa ei ole. Kun sisäisen ja ulkoisen toiminnan sekä niihin liittyvän tunteen loogisuutta ei voi täsmällisesti selittää eikä kuvailla, ne voi ottaa vastaan vain tajun-nallaan, ymmärtää. Taideteoksen viestin ymmärtäminen on sen haltuunottoa.

Taiteilijan ja teoksen vastaanottajan luovan toiminnan tarkoitus on tunne, sen välittäminen ja kokemi-nen. Taiteilijan toiminnallaan tuottamissa teoksissa materiaalistuvat kuvina, sävelinä ja muina muotoi-na sekä tekijänsä että niiden kokijan elämys. Elämystä kuvailemalla voi jotenkin selittää ja ymmärtää luovaa toimintaa ja sen tarkoitusta, vaikka ne eivät olekaan tarkasti määriteltävissä. (Tuomikoski 1987, 161, 163, 178–179; Venkula 2003, 71.)

4 LUOVUUS JA FLOW

Luovuuden tarkka määrittely on vaikeaa, eikä mihinkään yleispätevään määritelmään ole päädytty edes psykologian piirissä, ei ole yksimielisyyttä siitä, mitä luovuus oike-astaan on.

Perinteisesti luovuus on liitetty taiteilijoihin. Tavallisesti luovuutta käsittelevässä kirjallisuudessa erotetaan tieteellinen ja taiteellinen luovuus taitavasta ongelmanratkaisusta. Myös tunteet liitetään luovuuteen, esimerkiksi kasvatustieteilijä Jorma Heikkilä tarkastelee kirjassa ”Luovuuden ulottuvuudet” luovuutta neljästä eri näkökulmasta: luovuus rationaalisena ajatteluna, luovuus tunteiden funktiona, luovuus tuottavana lahjakkuutena ja luovuus korkeatasoisena tiedostamisena.

Ryhmänohjaajamme Seppo Janhonen määritteli luovuutta opettajuuden näkökulmasta NK1 tuotoksesta saamassamme palautteessa: ”Luovuus on ihmisen kyky ja tapa pohtia ja löytää uusia tapoja ajatella, suunnitella ja toteuttaa erilaisia asioita. Luovuuteen sisältyy sekä luontaista taidokkuutta että opittuja kykyjä. Luovuus sisältää sekä spontaanin kekseliäisyyden että pitkäjänteisen, tavoitteellisen toiminnan elementin. Olenaisena pidän sanaa uusi. Opettajan työhön rajatumminkin sovellettuna luovuus on mielestäni seuraavaa: Luovuus opettajantyössä on opettajan kyky ja tapa pohtia ja löytää uusia tapoja ajatella, suunnitella ja toteuttaa työtään. Luovuuteen sisältyy sekä luontaista taidokkuutta että mm. opettajankoulutuksessa ja sen aikana opittuja kykyjä. Luovuus sisältää sekä spontaanin kekseliäisyyden (improvisaatio), jonka avulla selvittää vaikkapa oppitunnin yllätyksistä, että uudistusten pitkäjänteisen, tavoitteellisen suunnittelun, joka tähtää mielekkääseen tulevaisuuteen.”

Jorma Heikkilän määritelmä luovuudesta on arkinen ja osoittaa, että jokaisessa meissä on luovuutta. ”Laajasti ottaen luovuus voidaan määritellä uusien ideoiden kehittämiseksi tai vanhan yhdistelemiseksi uudella tavalla. Luovuudessa on siis tärkeämpää se, mitä ihmiset tekevät, kuin se, mitä he tietävät. Idean ei tarvitse olla objektiivisesti uusi siten, ettei kukaan ole sitä aiemmin esittänyt. On riittävää, että se on uusi tai arvokas sitä soveltavalle toimijalle tai sovellettavissa kontekstissaan”. (Heikkilä 1984, 92.)

Luovuutta on itse luomisen lisäksi myös luovuuden näkeminen ympäröivässä maailmassa, esimerkiksi pienten asioiden merkityksessä. Luovuus on jonkin uuden ja yllättävänkin löytämistä, syvempää ymmärrystä ja yhteyttä olemisen ytimeen. Hetken aistimista, elämistä tässä ja nyt - kun hetki antaa tyydytyksen, joka täyttää havaintomaailman. Silloin uudistuu ja saa voimia ja nauttii elämisestä. Kokee iloa, jonka haluaisi säteilevän muillekin.

Psykologian professori Mihaly Csikszentmihalyi (2005, 84) kutsuu luovuuden hetkiä flow-tilaksi, jolle on tyypillistä intensiivinen keskittyminen ja tehtävään uppoutuminen. Tällöin ajantaju katoaa ja kaikki muu unohtuu. Sisäisen kokemuksen optimaalinen tila vaatii tarkkaavaisuuden kiinnittymisen realistisiin tavoitteisiin, ja sen, että taidot ja toiminnan mahdollisuus vastaavat toisiaan.

Flow-tilaan liittyy kokemus tilanteen hallinnasta ja siitä, että on ehjästi ja kokonaan oma itsensä. Csikszentmihalyi muistuttaa, että mielen kontrollin ja ilon voi saavuttaa esim. fyysisten tai symbolisten taitojen avulla, sekä myös työssä ja ystävyys-suhteissa. Flow-hetkinä valtaa tunne toiminnan ja tietoisuuden yhteensulautumisesta; ihminen lakkaa olemasta tietoinen itsestään erillään olevasta toiminnasta, jota tekee.

Flow-tilalle tyypillistä on myös, että palaute seuraa välittömästi. Pia Houni (Oulun yliopisto 2006) tuo puolestaan artikkelissaan esiin, että luovan kokemuksen mahdollistaa sitä edeltävä työ, harjoitus ja valmistautuminen. Luovassa toiminnassa on kyse uudenlaisten ratkaisujen ja toimintatapojen löytämisestä tuttuihin rutiinitilanteisiin ja vanhan uudennlaisesta soveltamisesta.

5 LUOVUUS JA KÄDENTAITOJEN OHJAAMINEN

Ohjaustyön taustalla on ajatus hyvästä elämästä, johon kuuluvat olennaisena osana ihmisen tarve ilmaista itseään ja saada itsensä ymmärretyksi. Ohjaajan on tiedostettava omat käsityksensä ihmisestä, oppimisesta ja maailmasta pystyäkseen kohtaamaan ohjattavansa heitä kunnioittaen. Ohjaajat ovat luoneet käsityksensä vuorovaikutuksen luonteesta ohjaussuhteessa omaksumansa maailmankatsomuksen ja omien kokemusten pohjalta. Kansanen ja Uusikylän mukaan jokaisella ihmisellä on mahdollisuus löytää luovat puolensa, jos kasvatusta, koulutusta ja elämäkokemukset edistävät luovuuden kehitystä tai eivät ainakaan estä sitä (Kansanen & Uusikylä, 2002, 52).

Opiskelumme on kuulunut oman käyttäteorian pohtiminen ja kirjoittaminen. Kehittämishanketta työstäessämme olemme todenneet käsityksissämme hyvin paljon samankaltaisuutta. Ihmiskäsityksemme on humanistinen, jossa keskeisiä arvoja ovat suvaitsevaisuus, inhimillisyys, tasa-arvoisuus, sosiaalisuus, yhteisöllisyys ja

oikeudenmukaisuus. Näemme ihmisen pohjimmiltaan hyvänä ja kehityskelpoisena sekä luonnostaan tiedonhaluisena ja luovana. Käytännön ohjaus- ja opetustyössä arvot toteutuvat turvallisuutena, välittämisenä, rehellisyytenä sekä välittömyytenä ja ystävällisyytenä. Jokaisen omaan alaan kuuluu vahvimpana tekemällä oppiminen ja uuden taidon ja tiedon rakentaminen osittain jo olemassa olevan pohjalle. Luovuus tulee käytännön tilanteissa esille intuitiivisena kykynä reagoida ohjattavien tarpeisiin ja yllättäviin muutoksiin.

"Sekä ihmisen olemus että hänen olemassaolonsa ovat ainutlaatuisia. Viime kädessä ketään ei voi korvata toisella, koska jokaisen ihmisen olemus on ainutlaatuinen. Ja jokaisen elämä on ainoa laatuaan sikäli, ettei kukaan voi elää sitä uudestaan, koska ihmisen olemassaolo on ainutkertainen." (Franklin 2002, 100.)

Kehollisena olentona ihminen kiinnittyy hetkeen kokemisensa välityksellä ja käsillä tekeminen on ihmiselle luontainen toimintatapa. Nähdessään kiinnostavan asian tai esineen ihminen yleensä ojentaa kätensä ts. hän pyrkii saamaan tarkemman käsityksen. Käsien tarttuminen maailmaan, sen tilanteeseen sitoutunut työstäminen käsin, on ihmisen alkuperäistä tekemistä (Kojonkoski-Rännäli 1995, 54). Toiminnallisuus on inhimillinen ominaisuus, joka ilmenee fyysisenä ja henkisenä aktiivisuutena, tarpeena tehdä jotakin itselle merkityksellistä ja mielihyvää tuottavaa.

Kasvatuksella pyritään ohjaamaan toisen yksilön oppimista, ja ohjaus on tavoitteellista toimintaa, jolla pyritään vaikuttamaan toisen yksilön tapaan toimia, joten ohjaus on myös kasvatusta. Ohjaustilanne on vuorovaikutuksellinen prosessi. Vallitsevat olosuhteet, valittu aika ja paikka sekä jokainen läsnä oleva henkilö vaikuttavat siihen, miten ohjaustilanne etenee. Tilanteen on oltava turvallinen ja siitä on löydettävä mielekkyyttä ja merkityksellisyyttä jokaisen siihen osallistuvan näkökulmasta.

Avoimessa luokka - ja työympäristössä voi olla mahdollista saada työkaverit ja opiskelijat mukaan suunnittelemaan opetusta, jolloin saadaan hyviä ideoita ja kannetaan yhdessä vastuuta asioista. Oppimisympäristössä saadaan tukea toisilta ja kun hyvinä hetkinä toimitaan yhdessä, niin hankalinakin aikoina on helpompi löytää yhteinen sävel. Tärkeää on myös saada luotua myönteinen asenne oppimista kohtaan, esimerkiksi selittämällä, miksi asiat ovat tärkeitä tietoja, joita tarvitaan työelämässä (Piha & Pynnönen, 2007, 42).

6 LUOVAN TOIMINNAN KURSSIT

6.1 Tiinan voileipä- ja kakkukurssit

6.1.1 Tausta

Olen työskennellyt toisen asteen ammatillisessa koulutuksessa catering-alan opettajana noin neljä vuotta ja tehnyt määräaikaista opettajan töitä sekä nuorisosteella että aikuiskoulutuksessa. Kaikki opettamani ryhmät ovat suorittaneet catering-alan perustutkintoon, suurtalouskokin koulutuksen tähtääviä opintoja. Minulla on viidentoista vuoden kokemus alan työelämästä. Ammatillisen opettajan pedagogiseen koulutukseen hakeuduin siksi, että haluan saada paremmat valmiudet toimia opettajan tehtävässä sekä myös muodollisen pätevyyden työhön.

Pienryhmätyöskentelyssä pedagogisissa opinnoissa olemme työstäneet jo aiemmin luovuuteen liittyviä teemoja. Oman alani eli ruoanvalmistukseen liittyvissä töissä tekijä saa käyttää omaa luovuuttaan. Se saa aikaan itseluottamusta, iloa ja jaksamista työssä.

Herkullinen ruoka ja hyvä seura auttavat rentoutumaan. Yhdessä tekeminen on mukavaa ja lisää yhteenkuuluvaisuuden tunnetta. Ruoan valmistamisessa inhimillinen vuorovaikutus ja yhdessä tekemisen taidot sekä tekninen toiminta ja käytännön työskentely nivoutuvat yhteen, ja yhdessä työskentely tekee ruoanvalmistamisesta mielekästä. Omin käsin esikäsitelty, valmistettu ja tarjolle asetettu ruoka innostaa luovuuteen. Tuotoksen, tässä tapauksessa ruoan, valmistumisen edistyminen näkyy koko ajan. Ryhmässä jäsenten erilaiset taidot tulevat esiin ja niitä hyödynnetään töiden monipuolisuutta unohtamatta. Yhdessä koetut onnistumisen elämykset vahvistavat itsetuntoa. Sosiaaliset taidot kehittyvät. Toisen huomioon ottaminen, erilaisuuden hyväksyminen ovat tärkeitä yhteistyön edellytyksiä. Kurssilaiset voivat olla taidoiltaan eritasoisia ja tulla eri ikä- ja kulttuuriryhmistä.

Ruoanvalmistuksen aikaansaannoksia maistellaan ja arvioidaan yhdessä. Maku, ulkonäkö ja rakenne vaikuttavat siihen, millaisen mielipiteen kukin ruoasta antaa.

Makuasioista ei voi kiistellä, mutta joitain yleisiä kriteerejä ruoan maulle voidaan antaa; siinä tulisi olla keskimääräisesti riittävästi makua niin, että mahdollisimman moni voisi sanoa ruoan olevan hyvää. Ruoanvalmistus on monille mieluisaa tekemistä; työn tulokset on nähtävissä ja maisteltavissa useimmiten jo heti saman päivän aikana.

Erilaisista voileivistä ja kakuista voidaan valmistaa kymmeniä eri versioita (LIITE 2). Raaka-aineiden vaihtaminen toiseen ja täytteiden ja päällysteiden ideoiminen on kotalaisen helppoa. Oman kokemukseni mukaan voileivät ja kakut ovat suosittuja syötäviä tuotteita erilaisissa tilaisuuksissa, kuten kokouksissa, palaverissa, juhla- tai koulutustilaisuuksissa.

Voileipien ja kakkujen (LIITE 3) valmistuskurssit tai opintokokonaisuudet voidaan suunnitella catering-alan ammatilliseen koulutukseen, vapaaseen sivistystyöhön tai työyhteisöihin. Jokaisen ryhmän omat tarpeet otetaan tällöin huomioon. Kurssille ilmoittautumisen yhteydessä kurssilaiset voisivat esittää omia toivomuksiaan käytettyistä raaka-aineista, ja osallistuvien henkilöiden lukumäärä on tärkeä tieto raaka-aineita varatessa. Kurssia suunnitellessa tulee ottaa huomioon myös käytettävissä olevat tilat: vapaassa sivistystyössä ja työyhteisöissä keittiötilojen ja laitteiden taso voi olla huomattavasti alkeellisempi kuin ammatillisessa koulutuksessa. Esimerkiksi raaka-aineiden kylmäsäilytykseen ei välttämättä ole paljon tilaa. Myös esimerkiksi raaka-aineiden hygieeniseen käsittelyyn ja säilytykseen liittyvät seikat pitää ottaa huomioon kurssia suunnitellessa.

6.1.2 Leivän ja kakun historiaa

Kleopatran aikana (69–30 eKr.) Egyptissä alettiin leipoa leipää. Leipominen oli aloitettava heti aamusta, että leivät ehdittiin saada päivän aikana valmiiksi. Viljan jyvät jauhettiin ensin kivien välissä ja sen jälkeen jauhot sihdattiin. Niilin vedestä ja jauhoista tehty taikina valutettiin, peitettiin kannella. Latteat leivät paistettiin ensin kuumennettujen kivien päällä, ja sittemmin savesta tehdyissä muoteissa, jotka oli kuumennettu. (Talvi 1989, 28–31; 131–134.)

Vasta myöhemmin leivonnassa alettiin käyttää hiivaa ja sen nostattavaa vaikutusta, joka teki leivästä huokoista. Kleopatran aikana rakennettiin myös uuneja ja niitä alettiin käyttää leipien paistamiseen. Leipä levisi maailmalle kuitenkin hitaasti, koska myllyjä ei ollut. Eurooppalaisissa luostareissa herkuteltiin 1000-luvulla monipuolisilla ruoilla. Talven mukaan kaikkein tärkein ja kunnioitettu, kiitetyin ja ylistetyin osa ravintoa oli leipä, pyhin ravinto. (Talvi 1989, 28–31; 131–134.)

Munkkiveli Ekkehard IV erotti leivät lajin ja muodon mukaan: *Torte*, kakku, *Kipfel*, sarvi, *Wecke*, pulla, *Brezel*, rinkeli. Nämä leivät oli tehty vaaleasta vehnästä ja kuu-luivat herrojen pöytään. Leivän arvo mitattiin viljalajin ja muodon mukaan, muoto paljasti myös ruokailijan ammatillisen ja yhteiskunnallisen arvon. Speltistä eli alku-vehnästä, rukiista ja kaurasta valmistettiin leipää noviiseille ja ”paremmalle palvelus-väelle”. Ruisleipä oli vankien ja sotilaiden leipää, ”pelätyintä leipää”. Leivän värillä oli suuri merkitys: mitä suurempi herra, sitä valkoisempaa leipää. Jotta vehnä saatiin valkoiseksi, sitä sihdattiin moneen kertaan ja tarvittaessa vielä lisättiin sekaan valkaisu-tukseksi kalkkia. Kaikkein huonointa leipää oli kuitenkin kaurasta tehty leipä, jota kunnan munkki ei syönyt väkisinkään. Englannissa kaurat syötettiinkin hevosille, koska hevonen oli tärkeä eläin. (Talvi 1989, 28–31; 131–134.)

Kakku (kaka = herkkupala, intial.) leivottiin samasta taikinasta kuin leipä, joten se oli makeutettu versio leivästä. Makeat kakut voideltiin, päällystettiin ja täytettiin kaikella mahdollisella: pähkinöillä, hunajalla, mausteilla tai hedelmillä. Pähkinä ja sokeri oli-vat arvostettuja herkkuja. (Talvi 1989, 28–31; 131–134.)

Omien vanhempiemme kokemukset sotien jälkeisistä pula-ajoista Suomessa eivät ole unohtuneet. Raaka-aineet olivat sananmukaisesti kortilla. Niukkuus ruokki emäntien luovuutta kun talojen ja perheiden emännät loihitivat vähäisistä paikallisista raaka-aineista hyvää ruokaa pöytään.

Kakuilla herkuttelu alkoi paljon myöhemmin kuin leivän valmistaminen. Kakut olivat herkuttelua varten, leivän merkitys oli tärkeämpi henkiinjäämisen kannalta. Muutakin makeaa oli tarjolla, mm. viini, hedelmät. Britanniassa ja Yhdysvalloissa alettiin 1800-luvulla valmistaa kakkuja, joiden välissä täyte oli kerroksina.

6.1.3 Luovaa ruoanvalmistusta

Catering-alalta valmistuva suurtaloukokki tekee hyvää ruokaa, jossa on herkullinen maku ja ulkonäkö. Luovuuttaan kokki saa toteuttaa viimeistellessään ja laittaessaan ruoat kauniisti tarjolle liikaa ”hörsyilemättä”. Ruokailijoiden yllättäminen positiivisesti luovilla yhdistelmillä antaa mielihyvää tekijälleen. Luova kokki ei hermostu, vaikka jokin raaka-aine loppuu, vaan hän laittaa jotain muuta tilalle tai jättää kokonaan pois. Monet ruoanvalmistuksen ammattilaiset mainitsevat työnsä hyväksi puoleksi juuri nimenomaan sen, että siinä saa käyttää omaa luovuuttaan sekä ideoida ja toteuttaa itseään. Ruoanvalmistuksessa saa mielellään käyttää luovuutta, mutta leivonnassa pitää enemmän tukeutua ohjeisiin, että leivonnaiset onnistuvat, koska leivonnaisten onnistumiseen vaikuttavat kemian lait.

Luovasta harjoituksesta catering-alalla on esimerkkinä suunnitteluharjoitus, jossa aterian valmistus tehdään satunnaisista ruoka-aineista eli niin sanotusta Ruokakorista. Harjoituksessa harjaannutetaan taitoa koota luovuutta apuna käyttäen erillisistä osista yhtenäinen ja toimiva kokonaisuus. Oppilaat jaetaan ryhmiin ja kukin ryhmän jäsenistä valitsee ruoka-aineen, jota toivoo käytettävän aterian osana.

Ryhmässä suunnitellaan satunnaisesti valituista ruoka-aineista ateria. Lisäksi sovitaan mitä ovat ns. perusruoka-aineet, joita voi joka tapauksessa käyttää aterian valmistukseen (esim. mausteet, jauhot, maito, öljy, peruna, riisi). Tehtävä kannattaa jakaa kahdelle työpäivälle, jos yhden päivän pituus on neljä tuntia. Arviointi tehdään yhdessä niin, että arvioidaan aterian valmistuksessa käytettyä kekseliäisyyttä. Keskustellaan myös siitä, olisiko aterian valmistuksessa voinut käyttää joitain muita menetelmiä tai raaka-aineita.

6.2 Ullan tilkkumaalauskurssi

6.2.1 Tausta

Olen tehnyt töitä opettajana ja ohjaajana pitkälti yli kaksikymmentä vuotta hyvin erilaisissa koulutus- ja oppimisympäristöissä. Ohjattavani ja oppilaani ovat olleet leikkikäisistä eläkeläisiin. Viimeiset kaksitoista vuotta olen ollut yläkoulussa, Toijalan Yhteiskoulussa, opettajana. Murrosikäisten ja oppivelvollisuusikäisten nuorten opettaminen on toisaalta hyvin antoisaa, mutta myös haastavaa ja raskasta. Palautteen työstään nuorilta saa rehellisesti ja reaaliajassa. Hyvin usein yläkoulun tunneilla kuultu lausahdus on: ”Ei vois vähempää kiinnostaa!”

Hakeuduin ammatillisen opettajan pedagogisiin opintoihin uudistuakseni ja kehittääkseni henkilökohtaisia opetus- ja ohjaamistaitojani sekä saadakseni uusia näkökulmia. Koko opiskeluprosessini punaiseksi langaksi on noussut luovuuden merkitys; ennen kaikkea sen löytyminen omassa elämässäni ja sen käyttöönotto voimavaraksi jaksamiseen opettajan ja ohjaajan työhöni sekä työkaluksi opiskelijoille ja ohjattaville innostaviin ja merkityksellisiin oppimiskokemuksiin.

Kehittämishankkeemme omassa osuudessa tavoitteenani on osoittaa ja kehittää pedagogisia taitojani luovana kädentaitojen ohjaajana ja opettajana, löytää luovuutta omaan opetukseeni ja ohjaustyöhön sekä suunnitella kädentaitokurssi, jolla osallistujat rohkaistuvat oman luovuutensa etsimiseen ja toteuttamiseen.

Käsityö tarjoaa tekijälleen elämyksellisiä kokemuksia, joilla on merkitystä yksilön kehityksen kannalta. Keskityn pohtimaan käsillä tekemisen merkitystä laajemmin, en niinkään teknisen taidon oppimisena kuin tekemisen prosessin vaikutuksia ja opiskelijan oman luovuuden käyttöön ottoa. Käsityöllä on monia merkityksiä, jotka yleensä koetaan myönteisinä. Käsityön tekeminen voidaan kokea luovana toimintana, jolla voi ilmaista itseään; se voi olla myös keino viihtyä ja saada tyydytystä.

6.2.2 Käsityö ja askartelu

Muuttuvassa maailmassa oppimaan oppimisen taidot ovat tulleet yhä tärkeämmiksi. Käsityön ohessa voi oppia oppimaan. Käsityötä tekevä ihminen on läsnä kokonaisvaltaisesti. Kiinnittyminen tekemiseen aistien ja tunteiden välityksellä johtaa oppimiseen, jolla on merkitystä yksilön kehityksen kannalta. Käsityön yhteydessä ihminen oppii tiedostamaan omaa toimintaansa ohjaavia tekijöitä sekä ohjaamaan, arvioimaan ja korjaamaan omaa oppimistaan, toisin sanoen hänen metakognitiiviset taitonsa kehittyvät. Oppimaan oppimisen taidoista on tullut myös koulutuksen tavoite, jonka saavuttamista käsillä tekeminen ja käsityön opetus tukevat. (Suojanen, 1993, 113; Kuusinen & Korkiakangas, 1992, 50; Syrjäläinen, 2003, 269.)

Itsensä toteuttamisen tarve yhdistyy luomisen tarpeeseen. Ihminen toteuttaa käsityön tekemisen avulla maailmassa olemistaan. Lapsella on luonnostaan halu tehdä käsillään. Käsityön tekemisen eri vaiheet kehittävät ihmisessä monipuolisesti erilaisia sisäisiä kykyjä. (Kojonkoski-Rännäli, 1995, 122–123.) Käsityö on ihmiselle luontaista, omin käsin tehdessään voi tuntea iloa ja innostusta, ilmaista itseään ja samalla kehittyä. Käsityö yhdistää ihmisen todellisuuteen, mutta tuo tekemisen tähän hetkeen ja avaa elämään yleensäkin uusia mahdollisuuksia. Hyvin suunnitellussa käsityön ohjauksessa yksilön on mahdollista harjaannuttaa niin motorisia, kognitiivisia kuin sosiaalisia taitojaan ja löytää omia luovuutensa lähteitä.

Käsityöllä tarkoitetaan asiayhteydestä riippuen hyvin erilaisia asioita. Sana käsityö voi ensinnäkin tarkoittaa tekemisen tuloksena syntyvää tuotetta tai toisaalta käsityöllä voidaan tarkoittaa tekemistä tai tekemisprosessia. Kojonkoski-Rännäli (1995, 31) määrittelee käsityön seuraavasti: ”Sanalla käsityö tarkoitetaan toimintaa, jolla ihminen tuottaa tuotoksia muokaten erilaista konkreettista materiaalia käsityötekniikoin.” Kun käsityötä määritellään tekijän, tekotavan tai tarkoituksen mukaan, sanan merkitys saa uusia ulottuvuuksia. Käsityöllä voidaan tarkoittaa käsin valmistettua, hyödylliseen käyttötarkoitukseen valmistettua esinettä, kotiteollisesti myyntiin valmistettua hyöty- tai koriste-esinettä, ajanvietteenä valmistettua puhdetyötä tai käsin valmistettua taide-teosta.

Anttila (1983, 68) on selvittänyt käsityön merkitystä erottamalla käsityön prosessin eli työn tekemisen ja käsityötuotteen toisistaan. Yhteenvedossa käsityön prosessin ja

tuotteen merkityksistä voidaan todeta, että toimintaan eli prosessiin liittyvä merkitys voi olla mielenterveydellinen tai rentouttava, itseluottamusta lisäävä, yhteiskunnallisesti merkittävä tai taiteellinen. Se voi merkitä myös luovaa toimintaa ja luomisen iloa, leikinomaisuutta, itseilmaisua ja mielikuvituksen käyttöä.

Kun käsityöstä puhutaan askarteluna, tulee selkeästi esiin käsityö prosessina, jossa itse tekeminen on tuotetta tärkeämpää. Askartelussa tärkeää on luomisen ilo, hyötynäkökohdista riippumaton ilmaisu ja esteettisten tarpeiden tyydyttäminen.

Weissenbergin mukaan askartelu on sellaista käsin tapahtuvaa toimintaa, joka yksilön itsensä ilmentämisen ja luovan toiminnan sielullisista lähtökohdista viriten, omaehtoisena ja yksilölle mielihyvää tuottavana, jostakin aineesta luo askartelijaa tyydyttäviä näkyviä ja säilyviä tuloksia (Weissenberg 1966, 72).

6.2.3 Tilkkutyötekniikan historiaa

Tilkkutyön tekniikat ovat lähtöisin Aasiasta ja Kauko-Idästä ja ne liikkuvat keskiajalla ristiretkeläisten mukana länteen. Tuolloin tilkkutöitä käytettiin etupäässä raskaiden haarniskojen pehmusteina. Kahden kangaskerroksen ja niiden väliin sijoitetun vanun käsin tikkaaminen yhteen omaksuttiin pian viileissä maissa kuten Hollannissa ja Englannissa. Vähitellen alettiin käyttää erilaisia geometrisia kuvioita, joista monet ovat käytössä edelleenkin. Uudella ajalla perinteiset tilkkutyön tekniikat ja tyyli levisivät siirtolaisuuden mukana ympäri maailmaa. Esimerkiksi Pohjois-Amerikan tilkkuperinteeseen maahanmuuttajat ovat tuoneet omat kulttuuriset piirteensä mukanaan.

Entisaikaan kankaiden kierrätys sekä asujen ja tekstiilien valmistaminen tilkkutyötekniikalla oli elinehto. Nykyään tilkkutöiden tekeminen on antoisa harrastus ja monien tekstiilitaiteilijoiden ilmaisun väline. Tilkkutöissä toteutuvat kestävän kehityksen, kierrätyksen sekä ekologisuuden ideologiat.

6.2.4 Tilkkumaalaus

Valitsin lukemattomien erilaisten tilkkutyötekniikoiden ja niiden variaatioiden joukosta kurssitarjottimelle tilkkumaalauksen. Tekniikkana se on sovellettavissa hyvin erilaisille ja eritasoisille opiskelijoille. Kurssin onnistunut toteuttaminen ei aseta erityisiä vaatimuksia opetustiloille. Materiaalikustannukset muodostuvat pieniksi ja niiden hankinnassa voidaan toteuttaa kestävän kehityksen ja kierrätyksen periaatteita.

Tilkkumaalauksessa voidaan hyödyntää sekä käsityön että taiteen ilmaisutapoja. Tilkkumaalaukselle työtapana ei ole varsinaisia esikuvia. Siinä käytetään lanka- ja kangsilppua kuten värejä maalauksessa. Näillä ”väreillä”, erilaisilla pistoilla ja koneompeleilla saadaan syntymään erilaisia maalausmaisia pintoja. Hento akvarellimainen vaikutelma syntyy ohuin, läpikuultavin materiaalein ja voimaa ilmaisuun saadaan käyttämällä karkeaa tilkkumassaa ja paksuja ompeleita. Tilkkumaalauksessa ompeleet muodostavat rytmittäviä viivoja. Niillä on sekä tekniikan kannalta tärkeä tilkkuja kiinnittävä tehtävä, että esteettinen, rytmittävä, työtä luonnehtiva merkitys.

Useimmiten samantyyppiset, lähellä toisiaan olevat työtavat ja tekniikat syntyvät eri puolilla maailmaa luovien kokeilujen tuloksena ja saavat tämän vuoksi erilaisia nimiä ja ulkoasuja. Tekniikan kehittymistä ja erilaisten (muidenkin kuin tekstiilin) materiaalien käsittelyä voi kuvata myös Maija-Leena Seppälän termi ”kollaasikirjonta”. (Käspä 2008). Tilkkumaalauskurssin sisältö, LIITE 6.

6.3 Annelin muotokuvakurssit

6.3.1 Tausta

Kouluttauduin nelikymppisenä unelma-ammattiini, kuvataiteilijaksi ja sen jälkeen taiteen perusopettajaksi. Olen toiminut kuvataideopettajana kahdeksan vuotta. Opetettavia on ollut pikkulapsista eläkeläisiin. Viimeiset kuusi vuotta olen ollut pelkästään yläkoulussa. Olen hakeutunut ammatillisen opettajan koulutukseen, koska halusin laajentaa työmahdollisuuksiani taidekasvattajana sekä jäsentää ja kehittää opettajuuttani.

Taidekasvatuksen ensisijainen tavoite on ihmisen persoonallisuuden kehittäminen aisti- ja havaintotoimintoja ja tunnetajuisuutta harjoittamalla (Tuomikoski, 1987, 152).

Venkulan (2003, 43, 71–72) mukaan aito taide vaikuttaa ihmiseen kokonaisvaltaisesti sekä elämyksellisesti ja se jättää ihmiseen jäljen, josta voi olla seurauksia koko persoonalle. Se laajentaa ja syventää käsitystä itsestämme. Taide irrottaa ihmistä itsestä ja arkipäivästä siirtämällä kokemuksen teokseen. Tätä kautta tapahtuva etäännyttäminen, asioiden etäältä tarkastelu taas lähentää häntä todellisuuteen. Venkula puhuu taiteen vastaanottamisesta, mutta uskon jokaisen oman taiteellisen työskentelyn voivan vaikuttaa samalla tavalla.

Monroe C. Beardsley (Venkula 2003, 42) toteaa osuvasti: ”Taide saa meidät tuntemaan maailman kodiksemme, ei vain mukavammaksi asua vaan myös ystävällisemmäksi. Se humanisoi ja ikään kuin lämmittää maailmaa siten että se kehittää sekä kulttuurin että yksilön sensitiivisyyttä.”

Kuvataidealalle siirtymistäni edelsi useita vuosia kestänyt aktiivinen oman elämän selvittely. Kuka olen ja mitä todella tahdon olivat oleelliset kysymykset. Kuvien tekeminen nivoutui prosessiin tiiviisti. Pohtiessani oman kurssini sisältöä, päädyin hyvin nopeasti muotokuvaan. Valintaan vaikutti toisaalta yläkoulun liian moneen suuntaan tapahtuva kuvan tekeminen suhteessa käytettävään aikaan, toisaalta taas oma historia. Näiden kurssien opettajana haluan hakea nykyistä opetustani rauhoittuneempaa sisältöä etsimällä luovan alan sisällä uutta luovuutta keskittyen vain yhteen aihepiiriin.

6.3.2 Muotokuvakurssit

Muotokuvalla tarkoitetaan henkilökuva, jossa ulkoisten piirteiden lisäksi kuvataan persoonallisia ominaisuuksia. Omakeuva on taiteilijan itsestään tekemä muotokuva.

Muotokuvan tekeminen on ollut ihmiselle ominaista esihistoriallisista ajoista lähtien. Niitä on tehty jumalista, hallitsijoista, uskonnollisesti ja yhteiskunnallisesti

arvovaltaisista henkilöistä ja nykyään jo kenestä tahansa. Muotokuvien merkitykset, tekotavat ja tyyli ovat vaihdelleet ja useinkin kertautuneet eri aikakausina. Suurimman mullistuksen toi valokuvauksen keksiminen 1800-luvun loppupuolella. Ei-esittävän ilmaisun yleistyminen 1900-luvulta lähtien sekä nykytekniikan monet mahdollisuudet ovat tuoneet muotokuvien toteutukseen ainoastaan mielikuvituksen rajat.

Kurssin sisältö on suunniteltu toteutettavaksi tilassa, jossa on vesipiste, riittävästi valoa ja jokaiselle pöytätilaa. Tekniikoissa painottuu käsillä tekeminen ja se, että osallistujilla ei välttämättä ole paljoakaan kokemusta kuvan tekemisestä. Jos tietokoneita on käytettävissä, voidaan tutkia esimerkiksi muotokuvan historiaan liittyviä kuvia. Yksinkertainen Paint-ohjelma on yleensä joka koneella, joten sitäkin voi hyödyntää. Valmista valokuvaa käytetään elävän mallin korvikkeena tai kuvan materiaalina.

Kurssien suunnittelua varten tein taulukon, jonka yläreunaan kirjasin eri osatekijät eli mallin, tekotavan, materiaalit, tarvikkeet ja välineet, toteutustavan ja osallistujat. Osatekijöiden alle laitoin taulukkoon eri vaihtoehtoja, joista voi helposti poimia kulloinkin tarvittavan kokonaisuuden (LIITTEET 5 ja 6). Etukäteistiedotuksen ja ilmoittautumisen yhteydessä voi sopia, jos osallistujat tuovat mukanaan esimerkiksi vanhoja valokuvia. Pääosin tarvikkeet ja välineet tarjotaan heille valmiina. Keskittymisen ja ohjaamisen kannalta ihanteellinen osallistujamäärä on noin kymmenen henkilöä.

Kurssin alkaessa pidetään lyhyt alustus, esimerkiksi suomalaisten taiteilijoiden omakuvista. Pohditaan yhdessä internetistä tai taidekirjoista löytyvien kuvien tunnelmia ja tekotapoja. Käydään läpi saatavilla olevat tarvikkeet ja materiaalit ja aletaan suunnitella omaa työtä. Sitä voi luonnostella kuvin ja sanoin tai pelkästään ajatuksin. Lopulliseen työhön voi liittää tekstiä, kirjata muistoja jne. Kuvaa tekevän henkilön rohkaus ja innostaminen ovat tärkeitä koko prosessin ajan, mutta erityisesti suunnitteluvaiheessa, jotta jokainen pääsee työn alkuun. Itsensä ilmaisemisessa ja uuden luomisessa liikutaan epävarmassa maastossa, joten turvallinen ilmapiiri on oleellinen.

Muotokuvan työstäminen on aina kohtaamista ja pintaa syvemmälle menemistä. Se on katsomista, nähdyksi tulemistä ja tunteiden kirjoa. Se voi pelottaa ja hämmentää, mutta myös kasvattaa rohkeutta ja parantaa. Kuvan toteuttamisessa on loputon määrä mahdollisuuksia. Muotokuvan intiimiyden takia saattaa tulla tavallista helpommin

ahdistus omasta osaamattomuuden tunteesta. Silloin voi etsiä ilmaisutavan, joka ei esimerkiksi edellytä piirustustaitoa, mutta antaa kuitenkin onnistumisen ja tekemisen ilon kokemuksia.

Töiden arviointi tapahtuu myönteisenä ja kannustavana pohdintana ohjaamisen yhteydessä ja tarvittaessa yhteisenä kurssin lopussa. Oppimisen ja tavoitteiden kannalta lyhyt työskentelyjakso on kuin liikahdus tai heräte, joka koskettaa tunteita, ajattelua ja mahdollisesti avaa oven uuteen harrastukseen. Kurssiemme yksi perusajatus on yhdessä työskenteleminen ja yhteyden vahvistaminen. Taide voi toimia erottavien asioiden yli kulkevana siltana.

7 POHDINTA

Kehittämishankkeessa halusimme tutkia, mikä on luovuuden merkitys ja vaikutus niissä oppimisympäristöissä, joissa me voimme toimia pätevinä ammatillisina opettajina ja ohjaajina. Luovuutta on tutkittu ja määritelty monin eri tavoin. Se on kiehtova ja vaikeasti hahmotettava ominaisuus ihmisessä ja ilmenee kaikilla elämän alueilla. Löytämämme tieto luovuuden voimasta jäsentyi ja sen merkitys omassa elämässämme ja opettajuutemme kehittämisessä vahvistui entisestään ja tulee jatkossa näkymään omassa jaksamisessa ja opetustyömme arjessa.

Käytännön osuudessa suunnittelimme kurssitarjottimen, jossa tarjoamme jokaisen omalta ammatilliselta alalta kurssin. Kurssien yhteisenä punaisena lankana on luovuuden etsiminen, löytäminen ja siitä iloitseminen sekä heittäytyminen flow-tilaan käsillä tekemisen kautta. Kurssisisältöjen suunnittelu lisäsi jokaisen kohdalla tietoisuutta ja tunnetta vahvasta ammattiosaamisesta ja opettajana kehittymisen mahdollisuuksista.

Kädentaitojen harrastaminen elää parhaillaan kukoistuskautta. Nykyihmisen pyrkimys subjektiivisuuteen, muista erottautumiseen, viihtymiseen ja luovuuden kautta saavutettuun kokemuksellisuuteen sekä itsensä ilmaisemiseen, ovat merkityksellisiä käden taitojen käytön tekijöitä. Tämä näkyy sekä harrastustavoitteisessa että ammatillisessa käden taitojen harjoittamisessa. Perekdyttyämme erilaisiin

oppimisympäristöihin, joilla voimme toimia ammatillisina opettajina, vakuutuimme, että kehittämishankkeessa suunnittelemillemme kursseille on kysyntää.

Luova työote antaa onnistumisen eväät ja edellytykset opetus- ja ohjaustilanteisiin. Ohjaajalla ja opettajalla on oltava omalle toiminnalleen selkeät tavoitteet, mutta toisaalta ohjauksen vuorovaikutuksellisuus vaatii luovuutta, kykyä muuttaa toimintatapoja. Ammattitaitoinen ja luova ohjaaja pystyy käyttämään erilaisia ohjausmenetelmiä joustavasti ja osaa sopeuttaa oman toimintansa sopivaksi tilanteen ja ohjattavien yksilöllisten tarpeiden mukaan.

Alkuperäisen suunnitelmamme mukaan tarkoituksena oli toteuttaa pilottikurssi myös käytännössä. Tämä jäi haaveeksi. Tiukka opiskelutahti työn ohessa vei ajan ja voimat. Suunnittelutyö on kuitenkin tehty perusteellisesti, joten meillä on valmiudet koota kurssitarjottimelta erilaisia kurssikokonaisuuksia nopealla aikataululla.

Opetusministeriön julkaisemassa Sivistyksen tulevaisuusbarometri 1997-tutkimuksessa (Kaivo-oja, Kuusi & Koski 1997) haastatellut asiantuntijat uskovat kiireen katkaisemisen, rauhoittumisen ja keskittymisen, johonkin uppoutumisen merkityksen kasvavan tulevien 20 vuoden aikana nopean tietotulvan vastapainona. Informaatiolla ylikuormitetussa kulttuurissa tarvitsemme entistäkin enemmän ihmisiä, jotka kykenevät psykologisesti ehjään olemassaoloon sekä yhteiskunnallisesti rakentavaan ja ammatillisesti pätevään toimintaan muutoksen, monien maailmantulkintojen ja informaatiovyöryn keskellä. Epävarmuuden sietokyvyn kehittäminen on haaste opetussuunnitelmien laatijoille ja opetuksen kehittäjille kaikilla kouluasteilla. (Sallila & Niemelä 1999, 109, 114.)

LÄHTEET

- Anttila, P. 1983. Prosessi vai produkti? Tutkimus käsityön asenteista ja arvopäämääristä. Kouluhallitus. Kokeilu- ja tutkimustoimisto. Tutkimusselosteita no 43.
- Bardy, M., Haapalainen, R., Isotalo, M. & Korhonen, P. (toim.) 2007. Taide keskeinä elämää. Helsinki: LIKE.
- Bergman, M. 2001. Luovan ajattelun hakusanat. Vantaa: Dialogia Oy.
- Cameron, J. 2004. Kultasuoni – matka luovuuden sydämeen. Juva: WS Bookwell Oy.
- Csikszentmihalyi, M. 2005. Flow – elämän virta. Tutkimuksia onnesta, siitä kun kaikki sujuu. Helsinki: Rasalas kustannus.
- Franklin, V. E. 2002. Ihmisyyden rajalla. Keuruu: Otava.
- Heikkilä, J. 1984. Luovuuden osa-alueet ja niiden kehittäminen. Teoksessa Haavikko, R., Ruth, J.-E. (toim.). Luovuuden ulottuvuudet. Espoo: Weilin & Göös.
- Houni, P. 2006. Lyhyitä havaintoja luovuudesta. Tutkimusraportti, CreaM-hanke (Creative Processes and Content Business Management), Oulun yliopisto.
www.cream oulu.fi/tutkimus/documents/lyhyitahavaintojaluovuudesta1_houni.pdf. Luettu 21.6.2008.
- Hämeen ammattikorkeakoulu. Ammatillisen koulutuksen historiaa. 2007. portal.hamk.fi/portal/page/portal/HAMK/AOKK/Tietoa_AOKKsta/Historiaa - 65k – Luettu 27.5.2008.
- Kansanen P. & Uusikylä K. 2002. Luovuutta, motivaatiota, tunteita. Opetuksen tutkimuksen uusia tuulia. Jyväskylä: Gummerus.

- Kojonkoski-Rännäli, S. 1995. Ajatus käsissämme. Käsityön käsitteen merkityssisällön analyysi. Turku: Turun yliopiston julkaisuja.
- Kuusinen, J. & Korkiakangas, M. 1992. Oppiminen. Teoksessa kasvatuspsykologia. Kuusinen, J. (toim.). Juva: WSOY.
- Laine, V. & Vilkkio-Riihelä, A. 2006. Mielen maailma 4. Tunteet, motiivit ja taitava ajattelu. Helsinki: WSOY.
- Lehtinen M., Peltonen H. & Talvinen P. 2003. Ruoanvalmistuksen käsikirja. Porvoo: WS Bookwell Oy.
- Mikkonen, A. Keski-Suomen liitto. 2007. Luovuutta ei voi kätkeä, sitä voi vain houkutella. http://www.keskisuomi.fi/filebank/779-hallinto_2:2006.pdf. Luettu 17.5.2008.
- Opetushallitus. 2007. Koulutuksen historiaa. <http://www.oph.fi/txtpage.asp?path=1,438,4171,4188>. Luettu 23.05.2008.
- Piha L., Pynnönen P. 2007. Arjen Avaimia. Tarinoita ammatillisesta opettajuudesta. Helsinki: Yliopistopaino.
- Sallila, P. (toim.) 2003. Elämänlaajuinen oppiminen ja aikuiskasvatus. Helsinki: Kansanvalistusseura.
- Sallila, P. & Niemelä, S. (toim.) 1999. Sivistystyö osaamisyhteiskunnassa. Helsinki: BTJ Kirjastopalvelu Oy.
- Seppälä, M-L. 2008. Käspaikka. Turun opetustoimen TOP-keskuksen kehittämishanke. <http://www.kaspaikka.fi/tilkkutyot/tilkkumaalaus/index.html>. Luettu 24.9.2008.
- Silvennoinen, H. & Tulkki, P. (toim.) 1998. Elinikäinen oppiminen. Tampere: Gaudemus.

Suojanen, U. 1993. Käsityökasvatuksen perusteet. Porvoo: WSOY.

Syrjäläinen, E. 2003. Käsityön opettajan pedagogisen tiedon lähteeltä. Persoonalliset toimintatavat ja periaatteet käsityön opetuksen kontekstissa. Helsingin yliopiston kotitalous- ja käsityötieteiden laitoksen julkaisuja 12. Helsinki: Hakapaino.

Talvi J. 1989. Gastronomian historia. Keuruu: Otava.

Tuomikoski, P. 1987. Taide ja ihminen. Helsinki: HANKI ja JÄÄ.

Uusikylä K. 2008. Erilaisen oppijan lahjakkuus ja sen tukeminen. Luento 5.10.2008. Tampere.

Venkula, J. 2003. Taiteen välttämättömyydestä. Helsinki: Kirjapaja Oy.

Visanti, M-L., Järnefelt, H. & Bäckman, P. (toim.) 2007. LuovuusPedagogiikka. Opetushallituksen julkaisu. Helsinki: Erweko.

Weissenberg, G. 1966. Askartelun teoria. Hämeenlinna: Arvi A. Karisto Oy:n kirjapaino.

LIITE 1

LUOVAN RUOANVALMISTUKSEN ESIMERKKEJÄ

Opettajan tulisi aktivoida opiskelijat mukaan suunnittelemaan opetusta, jos siihen ei ole mitään estettä. Seuraavassa esimerkkejä:

Esimerkki1: Catering-alan perustutkinnon opetuksessa luokan kanssa katsotaan yhdessä opintojakson tavoitteet ja päätetään, missä järjestyksessä aletaan käydä tavoitteita läpi. Opiskelijoita aktivoi se, että he itse saavat olla vaikuttamassa omaan opetukseensa.

Esimerkki 2: opintojaksossa pitäisi käydä läpi lisäkesalaatteja, lihapatoja, voileipiä ja kakkuja. Opiskelijat saavat itse toivoa, millaisia salaatteja, ym. haluavat valmistaa. Opiskelijat voivat pareittain tai ryhmissä miettiä haluamiaan vaihtoehtoja. Opettajalla voi olla valmiiksi tehtynä lista eri vaihtoehtoista, joista opiskelijat voivat valita, jos eivät itse keksi.

Esimerkki 3: Opiskelijat saavat maalata vesiväreillä mieleisensä salaatipöydän tai kakun. Maalattuaan he alkavat suunnitella maalauksensa värisillä raaka-aineilla tehtävää salaattia tai kakkua. (Punainen: tomaatti, paprika, omena, retiisi. Keltainen: paprika, luumu. Vihreä: lehtisalaatti, kurkku, kaali, viinirypäle, jne.). Oman suunnittelun tuotokset voidaan sisällyttää opintojaksoon.

Kesäinen
kahvipöytä

LIITE 2

ERILAISIA VOILEIPIÄ

Voileipiä tarjotaan erilaisissa tilaisuuksissa, kuten kahvipöydissä, illanistujaisissa, cocktailtilaisuuksissa juomien ohella ja alkupaloiksi päivällisillä. Niitä voidaan valmistaa myös yksinkertaisemmiksi välipalaruoksiksi tai eväiksi. Suurimmat voileivät ovat a' la carte-annosleipiä, joita nautitaan pääruoaksi. Pienimpiä voileipiä ovat alku-ruokaleivät, kahvivoileivät ja cocktailpalat.

Leipiä, joita voidaan käyttää voileipien raaka-aineena:

Canapee

Canapeet ovat pieniä voitaikinaleivonnaisia, joista voidaan tehdä alkuperäisiä tai cocktail-paloina tarjottavia voileipiä.

Focaccia

Focaccia on litteä leipä, jonka päällä on mausteita ja muita ruoka-aineita (esim. oliivia, tomaattia, yrttejä). Yleensä leipä ja sen päällysteet paistetaan samalla kertaa. Focaccia on suosittua Italiassa, jossa sitä nautitaan sellaisenaan tai pääruoan lisäkkeenä sekä kerrosvoileipien leipänä. Leipä voidaan myös päällystää vihanneksilla, lihalla tai juustolla.

Patonki

Ranskaksi baguette on leipä, joka on kapea, pitkä ja erittäin rapea kuoreltaan. Patonki on 5-6 cm leveä ja jopa metrin pituinen leipä.

Chabatta, (ciabatta)

Chapatta on italiaa ja tarkoittaa tohvelia ja on italialainen vaalea ”tohvelin mallinen” leipä.

Pitaleipä

Lähi-Idästä kotoisin oleva pita on hiivataikinasta tehty pyörylä. Sen rakenne on taskumainen, eli uunissa noustessaan se pullistuu ontoksi taskuksi, joka on helppo täyttää erilaisilla salaateilla, lihalla tms. herkuilla. Leivän nimi on peräisin vanhasta kreikasta, jossa *petta* tai *pitta* merkitsevät leipää, kakkua tai piirakkaa. Käytetään kebabin leipänä.

Naanleipä

Intiasta kotoisin oleva naanleipä on pyöreä, lehtevä vehnäleipä.

Bagel

Amerikkalaista alkuperää oleva leipä on lohella ja koti - tai tuorejuustolla (sekä tomaatilla ja sipulilla) täytetty pullea rinkilä (*bagel and lox*). Oikea New Yorkin tyylinen bagel on keitetty vedessä, ei höyrytetty, kuten monet muut bagelit.

Sandwichillä (nimi Sandwichin jaarlin mukaan) tarkoitetaan kahta tai useampaa pehmeää neliskanttista leipäviipaletta, jotka on voideltu ja täytetty erilaisin täyttein sekä puristettu yhteen. Leivät leikataan poikittain kolmioiksi, jolloin täytteen raidat tulevat herkullisesti näkyviin. (Lehtinen M., Peltonen H. & Talvinen P. 2003, 652.)

Tanskalaiset voileivät

Smørrebrød eli tanskalainen voileipä on tanskalaisen ruokakulttuurin tunnettu tuote. Smørrebrød-leivän pitää olla runsas ja näyttävä. Ohuen leivän päälle kootaan runsas kerros parhaita mahdollisia raaka-aineita. Leivät voidaan täyttää kymmenillä, jopa sadoilla eri tätevaihtoehdoilla. Samaan leipään laitetaan usein sekä katkarapuja että savulohta. Myös majoneesi tai majoneesi-pohjaiset kastikkeet kuuluvat leipään.

Hyvä voileipä:

- tuore, mehevä, runsastäytteenen, värikäs ja tilanteeseen sopiva
- kaikki leipälajit sopivat (tumma, vaalea, sämpylät, bagelit, pitaleivät, rieskat, chapat-taleipä, jne.)
- vaalealle leivälle
 - miedot täytteet
- tummalle leivälle
 - voimakkaat täytteet
- vuorokauden vanha leipä on helpompi leikata

Voileivissä käytettäviä levitteitä:

- rasialevitettä, pehmitettyä voita, maustevoita ja erilaisia tahnoja
- levite voidaan maustaa esimerkiksi sinapilla, tomaattisoseella, persiljalla tai tillillä
- erilaisia levitteitä: anjovistahna, savukalatahna, juustotahna, piparjuurivoi, maksa-pasteijatahna, lihatahna, sinappivoi ja majoneesilevite

Päällysteiden esikäsittely:

- raaka-aineet esikäsitellään
- säilykkeet valutetaan hyvin
- vihannekset puhdistetaan huolellisesti
- raaka-aineet pilkotaan sopivan kokoisiksi paloiksi

Voileipien valmistuksessa muistettavia asioita:

- valmista voileivät huolellisesti ja hygieenisesti
- asettele päällysteet kauniisti haluamallasi tavalla leipien pinnalle
- leivän pinta ei saa näkyä päällysteiden alta
- kokoa leipä niin, että se on helppo syödä eikä se hajoa käsiin
- ei kannata koristella liikaa, yksinkertainen on kaunista

Voileipien valmistamisen työjärjestys:

- varaa raaka-aineet ja välineet
- järjestä työpiste sujuvaksi
- valmista levite

- leikkaa päällysteet
- leikkaa koristeet valmiiksi (siirrä tarvittaessa vielä kylmään odottamaan)
- leikkaa ja voitele leivät
- päällystä leivät
- koristele
- peitä leivät kelmulla ja siirrä kylmäsäilytykseen
- laita leivät tarjolle juuri ennen ruokailua

Voileipiä:

kaikki leipäviipaleet (tumma tai vaalea) voidellaan voilla tai muulla levitteellä

Kinkkuleipä:

salaatinlehti, 2 keittokinkun siivua, homejuustoa, halkaistuja viinirypäleitä, tomaattia

Juustoleipä:

patonkia tai leipää viipaleena, juustotahnaa, salaatinlehti, juustoa viipaleena

Muna-anjovisleipä:

voita, viipaloitua keitettyä kananmunaa, anjovista, koristeita

Katkarapuleipä:

salaatin lehti, katkarapuja, tomaatti- tai chilimajoneesia, koristeita (sitruunaa, tilliä, tms.)

Paahtopaistileipä:

piparjuurivoita, salaatin lehti, paahtopaistia, etikkasäilykettä (esim. coctailkurkkua), piparjuurikermä, koristeita

Lohileipä:

tillimajoneesia tai tillivoita, salaatin lehti, graavilohta, koristeita

Savusiikaleipä:

salaatinlehti, savusiikaa, tartarkastiketta, koristeita

Savuporoleipä:

rieskaa, voita, salaatin lehti, kylmäsavuporoa viipaleena, munakokkelia, koristeita

ERILAISIA KAKKUJA

Kakuilla herkuttelu alkoi paljon myöhemmin kuin leivän valmistaminen. Kakut olivat herkuttelua varten, leivän merkitys oli tärkeämpi henkiinjäämisen kannalta. Muutakin makeaa oli tarjolla, mm. viini, hedelmät. Britanniassa ja Yhdysvalloissa alettiin 1800-luvulla valmistaa kakkuja, joiden välissä täyte oli kerroksina.

Erilaisia kakkuja:

- murokakku (kahvikakku, piirakkapohja)
- täytekakut (sokerikakkupohjaiset: kerma-marjatäyte, kerma-hedelmätäyte, jne.)
- suklaakakut (mm. Sacherkakku)
- piirakat ja tortut (mm. Tarte Tatin, mokkapalat, porkkanapiirakka)
- hyytelökakut (mm. juustokakku)

Onnistuneen kakun leivonnan niksejä:

- varaa kaikki aineet etukäteen
- käytä saman lämpöisiä raaka-aineita (mielellään huoneenlämpöisiä)
- mittaa tai punnitse ja tarvittaessa esikäsitle raaka-aineet
- laita uuni päälle ennen kuin alat valmistaa taikinaa, koska uunin pitää olla riittävän kuuma, kun laitat kakun uuniin
- tarkista kakun kypsyyden noin 5 minuuttia ennen ohjeessa annettua aikaa

Kakkujen ohjeita:

<p>Täytekakkupohjan perusresepti (noin 10 palaa)</p> <p>raaka-aineet</p> <ul style="list-style-type: none"> • 4 kananmunaa • 1,5 dl hienoa sokeria • 1 dl vehnä jauhoja • 1 dl perunajauhoja • 1 tl leivinjauhetta • 1 tl vaniljasokeria • voita tai margariinia vuokaan • korppujauhoja, mannasuurimoita tai sokeria vuokaan leivitykseen 	<ul style="list-style-type: none"> • Vatkaa munat ja sokeri kuohkeaksi vaahdoksi. • Sekoita muut ainekset keskenään ja lisää varovasti taikinan joukkoon. • Kaada taikina voideltuun ja leivitettyyn vuokaan. • Paista uunin alaosassa 175 asteessa noin 30 minuuttia. Anna kakkupohjan jäähtyä vuokaan 5 minuuttia ennen kumoamista ritilälle tai sokeroidun leivinpaperin päälle. • Leikkaa kakkupohja kolmeen osaan. • Täytä ja koristele haluamallasi tavalla.
--	--

<p>Mansikka-kermatäytekakku</p> <p>pohja:</p> <ul style="list-style-type: none"> • 4 munan täytekakkupohja <p>kostutus:</p> <ul style="list-style-type: none"> • 1-1,5 dl maitoa • 1 tl vaniljasokeria <p>täyte ja kuorrutus:</p> <ul style="list-style-type: none"> • 1,5 l mansikoita • 6 dl kuohukermaa tai vispikermaa • 2 rkl sokeria • 1 tl vaniljasokeria <p>kiille:</p> <ul style="list-style-type: none"> • 2 dl punaista marjamehua • 1 dl hyytelösokeria 	<ul style="list-style-type: none"> • Leikkaa jäähtynyt kakkupohja kolmeen osaan terävän sahalaitaisen veitsen avulla. • Perkaa ja viipaloi puolet mansikoista. • Vatkaa puolet kermasta vaahdoksi ja mausta vaahto ruokalusikallisella sokeria ja teelusikallisella vaniljasokeria. • Sekoita kostutusliemen aineet, maito ja vaniljasokeri keskenään. • Aloita kakun kokoaminen pohjalevystä. Sivele pohjalle pullasudin avulla kolmasosa kostutusliemestä. • Levitä pohjalle puolet mansikkaviipaleista ja näiden päälle puolet kermavaahdosta. • Nosta päälle keskimäinen kakkulevy, kostuta se ja täytä toinen kerros kuten ensimmäinen. • Kostuta myös viimeinen kakkulevy ja nosta se kakun päälle. • Suojaa kakku kelmulla ja nosta kakun päälle tasainen paino, esimerkiksi leikkuulauta. Nosta kakku kylmään muutamaksi tunniksi. • Asettele kakun pintaan loput mansikat, joko kokonaisina, puolikkaina tai viipaleina. Kokonaisia mansikoita kuluu runsaimmin. • Kiehauta kattilassa marjamehu ja hyytelösokeri. • Anna seoksen jäähtyä muutaman minuutin ajan. • Valuta seosta mansikoiden päälle lusikan tai puhtaan pullasudin avulla. Jos liemi jähmettyy liiaksi, voit lämmittää sen välillä uudelleen. • Vatkaa loput kermasta ja mausta vaahto lopulla sokerilla ja vaniljasokerilla. • Levitä hieman kermavaahtoa veitsen avulla kakun reunoille ja lusikoi loppu vaahto pursotin-pussiin. • Pursota kakun reunoille kermavaahtoa ja nosta tarjolle. Pursottaessa kermavaahtoa kuluu runsaasti.
--	--

<p>Tiikerikakku</p> <ul style="list-style-type: none"> • 200 g voita tai margariinia • 2 ½ dl sokeria • 3 munaa • 4 dl vehnä jauhoja • 1 tl leivinjauhetta • 1 dl kermaa tai maitoa • 2 rkl kaakaota • 1 rkl vaniljasokeria • ½ - 1 sitruunan tai appelsiinin raastettu kuori 	<ul style="list-style-type: none"> • Voitele ja jauhoja pitkulainen vuoka. • Vaahdota rasva ja sokeri. Lisää munat yksi kerrallaan koko ajan sekoittaen. • Lisää jauhot, joihin on sekoitettu leivinjauhe ja liemi. • Ota toiseen kulhoon 1/3 taikinasta ja sekoita siihen kaakao. Mausta loput taikinasta vaniljasokerilla tai sitruunan tai appelsiinin kuorella. • Laita puolet vaaleasta taikinasta vuokaan. Laita sen jälkeen tumma taikina ja päällimmäiseksi loput vaaleasta taikinasta. Vedä haarukalla taikinaa niin, että valmis kakku saa marmorisen kuvion. • Paista uunin alimmalla tasolla noin 1 tunti 175°C. • Tarkista kakun kypsyys, ota uunista, kumoa ritilän tai sokeroidun leivinpaperin päälle ja anna jäähtyä.
--	---

<p>Porkkanapiirakka</p> <p>pohja:</p> <ul style="list-style-type: none"> • 4 kananmunaa • 3½ dl sokeria • 5 dl porkkanaraastetta • 2 tl ruokasoodaa • 2 tl leivinjauhetta • 1 rkl kanelia • 2 tl vanilliinisokeria • 1 tl suolaa • n. 6 dl vehnäjauhoja • 3 dl juoksevaa tai sulatettua margariinia <p>kuorrutus:</p> <ul style="list-style-type: none"> • 200 g tuorejuustoa • 50 g juoksevaa margariinia • n. 300 g tomusokeria • 1 rkl vanilliinisokeria 	<ul style="list-style-type: none"> • Sekoita keskenään kuivat aineet. • Vatkaa kananmunat ja sokeri vaahdoksi, lisää muut aineet. • Kaada taikina leivinpaperilla vuoratulle uunipellille ja paista 175 asteisessa uunissa n. 30-40 minuuttia. • Pehmitä tuorejuusto kattilassa, jossa on myös juoksevaa margariinia. • Lisää sokerit ja kuumenna kunnes seos muuttuu tasaiseksi massaksi. Levitä jäähtyneet pohjan päälle. • Koristele halutessasi manteli- tai pähkinärouheella.
---	--

TILKKUMAALAUSSKURSSI

Tilkkumaalaus tekniikkana voidaan lukea askartelun, käsitöiden tai jopa taiteen piiriin kuuluvaksi. Tilkkumaalaus tekniikkana soveltuu ala-asteikäisistä aikuisiin, sillä tekniikka ei vaadi erityisiä ompelutaitoja. Tilkkumaalaukset voidaan toteuttaa käsin harsimalla, helppoilla etupistoilla, tai suoralla koneompeleella. Kirjontaa enemmän harrastaneet voivat käyttää erilaisia kirjontapistoja ja monipuolisimpien ompelukoneiden koristeompeleita voidaan hyödyntää erilaisten kirjontapintojen luomisessa.

Yksityiskohta tilkkumaalaus-
tekniikalla toteutetusta
seinätekstiilistä Kukkien
kutsu 52 cm x 60 cm, Ulla
Tommila 2006

Työtilat eivät vaadi mitään erikoisjärjestelyitä ja materiaalit voivat olla esim. kierrätysmateriaaleja.

Kurssin tavoitteet ja oppimisprosessi

Kurssilla perehdytään tilkkumaalaustekniikkaan ja etsitään tekniikan luovia mahdollisuuksia. Oppimisprosessissa korostuu oman luovuuden löytäminen ja käyttöönotto, joka konkretisoituu oman työn suunnittelussa ja toteutuksessa. Ensimmäisessä vaiheessa opiskelijat motivoidaan ja heidän mielenkiintonsa herätetään tilkkumaalauksen kuvien ja valmiiden esimerkkiteosten avulla. Opettaja ohjaa kurssilaisia keskusteluun luovuudesta ja sen merkityksestä.

Teoriavaiheessa käydään läpi tilkkumaalauksen tekniikka ja käyttömahdollisuudet, tarvittavat työvälineet ja materiaalit. Tämän jälkeen opiskelijat orientoituvat työhön ja aloittavat oman työnsä suunnitteluprosessin.

Arviointia tapahtuu koko työskentelyn ajan. Luova prosessi on yksilöllisyyden ja yhteisöllisyyden välistä vuorottelua; sisäisen ja ulkoisen palautteen vuorottelua. Tavoitteena on innostavan, myönteisen ja luovan ilmapiirin syntyminen. Jokainen opiskelija pohtii myös oman taitonsa kehittymistä. Kokemusten ja mielipiteiden vaihtaminen vertaisopiskelijoiden kanssa on tärkeää, se lisää yhteenkuuluvuuden henkeä, auttaa itse kutakin työnsä arvioinnissa ja toisten opiskelijoiden antama kannustava palaute ja huomio tuovat mielihyvää ja onnistumisen tunteita.

Suunnittelu

Mielikuvat aiheesta ja sen työtavoista muodostuvat ensin malliteosten ja esimerkkien kautta. Ne motivoivat ja sytyttävät kiinnostuksen tilkkumaalaustekniikan opetteluun ja omien taitojen kehittämiseen. Tilkkumaalaustekniikalla luodaan ”oma maalaus”, kirjontatyö, joka valmiina heijastaa tekijänsä omaa sisäistä maailmaa: muotoja, värejä, mieltymyksiä, tunnetiloja ja arvoja.

Omat luonnosmaiset piirrokset tai maalaukset ovat hyvä lähtökohta työn suunnittelulle. Aiheen löytäminen ja valinta voi olla alussa vaikeaa lähdettäessä suunnittelemaan

vapaata kirjontatyötä. Kirjontatöitä harrastavat käyttävät pääsääntöisesti valmiita malleja. Avuksi voidaan ottaa kuvamateriaalia esimerkiksi lehdistä, postikorteista, mainoksista ja valokuvista. Kun käytetään muiden kuvaamaa materiaalia, on muistettava, että sitä ei saa kopioida, vaan ainoastaan pitää oman työskentelyn lähtökohtana ja innoittajana.

Tärkeää on myös miettiä mihin tarkoitukseen valmis kirjontatyö tulee, koska käyttötekstiileissä on muistettava tekstiilin käyttöominaisuudet ja huolto. Taidetekstiili on vapaa näistä rajoitteista, joten sen materiaalivalinnat ja tekniikkavalinnat voivat olla myös vapaampia ja monipuolisempia.

Valmista kuvamateriaalia voi rajata ns. kurkistusikkunan avulla ja lähteä muokkaamaan sitä eteenpäin kopiokoneen tai tietokoneen avulla. Tuloksena on usein yksinkertaisia väripintoja - raitoja, ruutuja, vapaamuotoisia väriwyöhykkeitä – nämä onnistuvat jokaiselta ja ovat erinomaisia sellaisenaan tauluina ja korteissa tai käytettäessä koristeena kansioissa, tyynyissä ja monissa muissa tekstiileissä.

Materiaalit ja välineet

Tilkkumaalaustekniikkana on materiaalikustannuksiltaan erittäin edullinen. Työt voi toteuttaa ekologisesti kierrätys- ja jättemateriaaleista. Käytettävät työvälineet ovat yksinkertaiset ja ne löytyvät esim. jokaisesta tekstiilityöluokasta.

Koneella kirjottaessa kannattaa kuitenkin käyttää varta vasten tähän tarkoitettuja konekirjontalankoja. Ne kestävät katkeamatta ja niiden kaunis kiiltävä pinta antaa työlle syvyyttä ja kolmiulotteisuutta. Markkinoilla on myös monenlaisia kirjontaa helpottavia apumateriaaleja, jotka auttavat pitämään tilkut suunnitelluilla paikoillaan työskentelyn ajan.

Ompelukone

Ompelukoneeksi riittää yksinkertainen perusompelukone, jossa on suora ommel ja siksak. Jos siksakin leveys on itse vapaasti säädettävissä, saa sillä aikaan kauneimmat liukuvat siksakviivat. Koneparsintamahdollisuus laajentaa työskentelyä, mutta ei ole välttämätön.

Pohjamateriaali

Pohjankankaaksi kannattaa valita tukeva kangas. Jos tarpeeksi vahvaa kangasta ei kierrätysmateriaaleista löydy, voi laittaa pari ohuempaa kangasta päällekkäin.

Tilkut

Tilkkupinnan voi rakentaa mitä erilaisimmista kankaista, koristenauhojen pätkistä, pitsinpaloista, purkulangoista jne. Jos tilkkumaalaus on suunniteltu seinälle, voidaan käyttää myös materiaaleja, jotka eivät kestä pesua: paperia, paljetteja, muovia, nahkaa jne. Ainoa rajoitus on, että materiaalit eivät muodosta niin paksua ja tiivistä kerrosta, ettei sitä pysty tikkamaan käsin tai koneella.

Päällimmäinen kangas

Tilkkusilpun päälle laitetaan useimmissa tapauksissa pala tylliä, organzaa tai ohutta väriin sopivaa sifonkihuivia.

Langat

Parhaimmiksi ovat osoittautuneet polyesterilangat kestävyytensä ansiosta ja niiden hinta on myös rullan kokoon nähden edullisin. Konekirjonnassa voi alalankana käyttää tavallisia ompelulankoja. Käsin kirjottaessa voidaan käyttää konekirjontalankoja ja kaikkia kirjonnassa muutenkin käytettäviä lankoja. Efektilangoiksi käyvät hyvin myös karkeat ja vahvat langat kuten villalangat.

Työskentelyä helpottavia apumateriaaleja

Erilaisilla joko silitettävillä tai poisrevittävillä tukikankailla saa koneella kirjottaessa tukevuutta pohjakankaaseen. Liimaharson avulla voit silittää isoimmat tilkut alustalle. Saatavilla on myös useita eri nimisiä poissulatettavia materiaaleja, kuten Solvy, Avalon, Hidro, Solvron, Aquafilm jne. Veteen liukenevia materiaaleja voi laittaa ompelun ajaksi tilkkujen päälle pitämään ne paikoillaan.

*Tilkkumaalauksen tekniikat***Tilkkusilpun kiinnittäminen koneella**

Käytettäessä koneompeleita tilkkusilpun kiinnittämiseen, saadaan työstä kulutusta kestävä ja pestävä.

1. ennen ompeluvaihetta kannattaa tutkia ja tarkastella omaa luonnosta tai virikekuvaa; etsiä valot ja varjot, hahmottaa muotojen kolmiulotteisuus ja värit.
2. Seuraavaksi leikataan pohjakangas (pala vanhaa tekstiiliä tai mitä tahansa kierrätyskangasta), joka on reilusti suurempi kuin työn lopullinen koko. Pohjakankaan on oltava melko paksu, jottei se mene ryppyyn tikattaessa. Pohjamateriaali voi olla myös osa sommitelmaa ja vaikka kirjava. Sen voi koota myös useammasta kappaleesta, jos ei ole tarpeeksi suurta kangaspalaa saatavilla.
3. Ensin työestetään ”pohjaväri” eli pohjakankaalle silputaan tilkkuja ja lankoja väri-
vyöhykkeiksi oman luonnoksen mukaan. Tilkkujen koko voi vaihdella milleistä muutamisiin sentteihin ja joukossa voi olla oikein ohuesta materiaalista isompiakin tilkkuja. Pohjimmainen tilkkupinta ei voi olla paksu, koska se hankaloittaa ylempien kerrosten ompelua. Kaikkein parhaimpia ovat läpikuultavat tai muuten ohuet kankaat (tyllit, sifongit, organzat, ohuet silkit ja puuvillat, ohuet sukkahousut), koska niillä saa aikaan kauniita väriliukumia, ja silloin pärjää pienemmällä värivalikoimalla. Pohjakankaan reunoihin jätetään ympäriinsä tyhjää n. 5 cm:n verran.
4. Pienten tilkkujen on pysyttävä paikallaan ompelun aikana. Siksi niiden päälle on levitettävä tylliä, organzaa tai pala sifonkihuvia. Kannattaa kokeilla erivärisiä vaihtoehtoja ja valita se, jonka läpi tilkkusilpun värit loistavat kauneimmin.
5. Tilkkumassa kiinnitetään harsimalla pitkillä pistoilla pohjakankaaseen. Näin se pysyy paremmin paikoillaan tikattaessa.
6. Ensimmäisenä aloitettaessa tikkaaminen, kannattaa ommella koneella lyhyellä tikillä eri väri-
vyöhykkeiden tai valmiina leikattujen hahmojen ympäri, jotta tilkut eivät pääse siirtyilemään. Langan väri on hyvä valita tummimpien kohtien mukaan. Tämän työvaiheen jälkeen voidaan poistaa harsinlangat.

7. Kun aloitetaan varsinainen ”tilkkumaalaaminen” erilaisilla koneompeleilla, vaihdetaan ylälangaksi konekirjontalanka ja alalangaksi tavallinen ompelulanka. Pintaa voidaan koristella suorin ompelein tai vaihtelevalla siksakilla (siksak säädetään niin, että alalanka kulkee lähes suorana ja ylälanka taipuu selvästi nurjalle) tai koneparsinnalla joko tilkkuvyöhykkeitä seuraten tai ompelemalla erilaisia tikkauskuvioita tilkkupinnan päälle. Usein hyvä lopputulos saadaan yhdistelemällä eri ompelutapoja. Ompeleita kannattaa ommella runsaasti, sillä alimmat ompeleet häviävät pohjasilppuun. Työn valmistumista on hyvä seurata välillä katselemalla työtä kauempaa. Näin näkee paremmin, mikä kohta työssä näyttää vielä keskeneräiseltä.

8. Yksi tilkkumaalaustekniikan eduista on siinä, että sitä voi työstää melko monta kertaa uudelleen. Jos jokin kohta ei miellytä, sen voi paikata. Pintaan voi lisätä uusia tilkkuja ja lisätä uusia kerroksia koneompeleita. Liian paksuksi työtä ei kuitenkaan kannata kasvattaa, sillä silloin tikkaaminen muodostuu vaikeaksi neulojen ja langan katkeamisen vuoksi.

9. Työ saattaa alkaa kupruilla ja kiristää ompelun aikana. Silloin sitä kannattaa silittää kesken työskentelyn kostean silitysliinan läpi nurjalta kuumalla raudalla ja lujasti painaen. Myös pohjakankaan taakse voi lisätä uutta kangasta tueksi.

Tilkkujen kiinnittäminen käsin ompelemalla

Jos käytössä ei ole ompelukonetta tai työtä haluaa esim. kuljettaa mukanaan, tilkut kiinnitetään käsin tikkaamalla. Tällöin ei kannata tilkkupintaa rakentaa tilkkusilpusta, vaan käyttää vähän suurempia paloja.

1. Käsin tikattaessa pohjakankaaksi kannattaa valita ”huokoinen” kangas (juutti, pel-lava, villa), josta neula menee hyvin läpi.

2. Pohjakankaan päälle laitetaan kirjonnin taustaksi aiheeseen sopiva kuviollinen, ohuehko kangas. Tämä kangas toimii jo osana sommitelmaa.

3. Suunnitelman mukaan leikataan erilaisia tilkkuja ja rakennetaan niistä sommitelma kankaalle. Ohuet tilkut ovat kaikkein parhaimpia, koska niitä voi pinota päällekkäin ja

silloin syntyy vaihtelevia värisävyjä. Pinsettejä voi käyttää apuna pienimpien tilkkujen asettelussa.

4. Tilkkuja asetellessa kannattaa säilyttää rento ote, eikä pyrkiä liian tarkkaan ja täsmälliseen lopputulokseen.

5. Tilkut ommellaan aluksi kiinni sieltä täältä ja sen jälkeen ommellaan varsinaisia koristetikkauksia.

Lopputulos on elävä ja mielenkiintoinen, kun tilkkujen ompeluun käytetään erilaisia pistoja. Parhaimpia ovat yksinkertaiset peruspistot eli etupistot, varsipistot, sidepistot ja pykäpistot. Pistojen ompeluun sopivat kaikki ohuehkot langat (konekirjontalangat, ompelulangat, muliinilanka, silkkilangat).

6. Kun tilkkupinta näyttää valmiilta, työ silitetään pehmeän alustan päällä oikea puoli alaspäin käyttäen kosteaa silitysliinaa.

Viimeistely

Ompelun jäljiltä tilkkupinta usein kupruilee ja ompeleet saattavat paikka paikoin kirstää. Viimeistely aloitetaan leikkaamalla kaikki ylimääräiset langanpätkät sekä oikealta että nurjalta puolelta pois. Rumasti repsottavat tilkun kulmat kannattaa myöskin leikata pois.

Työ prässätään kostean kankaan läpi, niin että työn oikea puoli on silityslautaa vasten. Pane työ silityslaudalle (laudan pehmikkeeksi esim. froteepyyhe) oikea puoli alustaa vasten. Työtä painellaan kuumalla raudalla niin kauan, että työ on suoristunut. Sen jälkeen työn annetaan kuivua rauhassa.

Arviointi

Koko kurssin ja työprosessin ajan käydään keskustelua ohjaajan ja kurssilaisten sekä kurssilaiset toinen toistensa kanssa. Ohjaaja voi auttaa keskustelun kulkua sopivilla kysymyksillä, esim.: Miksi ja miten päädyit toteuttamaan juuri tämän aiheen tilkku-maalauksessasi? Mikä siitä tekee sinulle merkityksellisen? Kuvaile työsi ytimekkäästi. Millaisia tunteita sen tekeminen sinussa herätti? Millaisia materiaaleja käytit? Mitä vaikeuksia kohtasit? Mitä oivalluksia sait? Mitä haluaisit oppia ko. tekniikasta lisää?

LIITE 5

Taulukko 1.

MALLI, elä- vä tai valo- kuva	TEKOTAPA	MATERIAALIT, TARVIKKEET, VÄLINEET	TOTEUTUSTAPA	MIHIN LIITTYY
ystävä	vesi/peiteväri , siveltimet, vesi- kuppi, kuivu- misaika	luonnostelu- tarvikkeet , ky- niä, paperia, valokuva	2-ulotteinen ku- va , kasvokuva, puolivartalo- tai kokokuva	opiskelu
sukulainen	lyijykynä, vä- rikynä pyyhe- kumi, teroitin	paperi , tekni- kan mukaan	kuva/kuvia + teksti	työsuhteet
itse	hiili , säämiskä tai paperipyy- he, fiksatiivi	sakset, liimat	kirja/vihko	itsetutkistelu
tuntematon	kuivapastellit , säämiskä tai paperipyyhe, fiksatiivi	pahvi, kartonki , maalaamiseen, kuvien ja teks- tien taustaksi	kollaasi	monikulttuurisuus
työtoveri	vahaliidut	suojamuovit suojavaate	pahvilaatikko tms.	muistot
eri kulttuu- rin edustaja	akryyliväri , siveltimet, vesi- kuppi, paletti ja palettiveitsi, kuivumisaika	tietokone , Paint tai muu kuvaohjelma, skanneri, tu- lostin, video- tykki	valmiin esineen pinta	eri sukupolvien kohtaaminen
yksilokuva	nestemäinen tussi , te- rät+varret, si- veltimet, kui- vumisaika	sanoma- ja aikakauslehdet	sähköinen muo- to	taidehistoria
ryhmäkuva	sähköinen muoto	valokuvat, tai- dekirjat	tilkkumaalaus	lähisuhteet
joku muu	sekatekniikka , mahdollisesti kuivumisaika	sekalaisia ma- teriaaleja	jokin muu	jokin muu

Muotokuvakurssi.

LIITE 6

Muotokuvaesimerkkejä © Anneli Suhonen

